

Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу
Інститут економіки та менеджменту
Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

ТОКАРЄВА КАРІНА ПАВЛІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК **338.48**

(індекс)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Створення туристичних маршрутів на базі сакральної спадщини Івано-Франківської області

(назва роботи)

ТУРИЗМ

(назва освітньої програми)

242-Туризм і рекреація

(шифр і назва спеціальності)

Робота містить результати власних досліджень, використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело:

Здобувач освітнього ступеня

ТОКАРЄВА К. П.

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Коробейникова Ярослава Степанівна к.геол.н., доцент

(підпис, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання керівника)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

м. Івано-Франківськ - 2025 рік

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут Економіки та менеджменту

Кафедра Туризму, рекреації та регіонального розвитку

Освітній рівень Бакалавр

Спеціальність 242 — Туризм і рекреація

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Коробейникова Ярослава Степанівна

« ____ » _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

ТОКАРЄВА КАРІНА ПАВЛІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Створення туристичних маршрутів на базі сакральної спадщини Івано-Франківської області»

Керівник роботи к.геол.н., доцент Коробейникова Ярослава Степанівна

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом закладу вищої освіти від “ ____ ” _____ 2025 року № ____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи методичні вказівки до виконання бакалаврської роботи, наукові публікації стосовно тематики бакалаврської роботи, інформація з сайтів туристичних фірм, статті, тези та монографії з питань релігійного туризму, туристичні довідники по Івано-Франківській області, нормативно-правова база туризму.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Ресурсні передумови проектування туристичного продукту

2. Проектування туристичного продукту та пакету макетів рекламних матеріалів

3. Економічне обґрунтування туру

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) бакалаврська робота містить 27 рисунків, 6 таблиць, 67 сторінки друкованого тексту.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Коробейникова Я.С. зав.кафедрою, доцент		
Розділ 2	Коробейникова Я.С. зав.кафедрою, доцент		
Розділ 3	Сімків Л.Є. професор кафедри туризму, рекреації та регіонального розвитку		
Антиплагіат	Коробейникова Я.С. зав.кафедрою, доцент		
Нормоконтроль	Побігун О.В. доцент кафедри туризму, рекреації та регіонального розвитку		

7. Дата видачі завдання _____ 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел	25.12.2024 – 1.02.2025	
2.	Вступ	1.02.2024 – 15.02.2025	
3.	Розділ 1.	05.02.2025 – 10.03.2025	
4.	Розділ 2.	11.03.2025 – 28.03.2025	
5.	Розділ 3.	01.03.2025 – 30.04.2025	
6.	Написання висновків	01.05.2025 – 09.05.2025	
7.	Розроблення презентаційних матеріалів. Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	9.05.2025 – 26.05.2025	
8	Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність текстових співпадінь та помилок.	26.05.2025 – 01.06.2025	
9.	Подання кваліфікаційної роботи на затвердження завідувачу кафедри	2.06.2025	

Студент

(підпис)

Токарева К.П.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Коробейникова Я.С

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Токарєва К.П. «Створення туристичних маршрутів на базі сакральної спадщини Івано-Франківської області».

Бакалаврська робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація». — Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу «Інститут економіки та менеджменту». Кафедра «Туризму, рекреації та регіонального розвитку» — Івано-Франківськ, 2025. – 88 с., 53 рис., 1 табл., список використаних джерел із 48 найменувань, три розділи, 11 підрозділів.

Бакалаврська робота присвячена обґрунтуванню та розробленню туристичних маршрутів на основі сакральної спадщини Івано-Франківської області. Сакральні об'єкти стали популярними в умовах україно-російської війни для психологічної реабілітації, попит на туристичні продукти, пов'язані з відвідуванням сакральних об'єктів зростає.

У першому розділі проаналізовано поняття та класифікацію сакральної спадщини, її ролі в туристичній діяльності, дано характеристику архітектурної, сакральної спадщини Прикарпаття, особливо цінних предметів сакральної спадщини Прикарпаття, а також древніх святилищ Прикарпаття як туристичних об'єктів.

Другий розділ присвячено розробленню туристичних маршрутів на основі об'єктів сакральної спадщини Івано-Франківської області, розроблено 4 маршрути: «Чарівні костели Прикарпаття», «Сакральне мистецтво Прикарпаття», «Місця сили Прикарпаття», «Паломницькі святині Прикарпаття», які можуть стати основою для створення туристичних програм – турів та екскурсій.

Третій розділ висвітлює цільову аудиторію релігійного туризму та присвячений аналізу попиту на релігійні тури в Україні, що є основою для обґрунтування економічної доцільності розроблення турів а основі запропонованих маршрутів

Ключові слова: Івано-Франківська область, сакральна спадщина, туристичні маршрути, психологічна реабілітація, туристичний маршрут.

ABSTRACT

Tokareva K.P. «Creation of tourist routes based on the sacred heritage of Ivano-Frankivsk region».

Bachelor's thesis for a bachelor's degree in specialty 242 "Tourism and recreation". — Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas "Institute of Economics and Management". Department of "Tourism, Recreation and Regional Development" — Ivano-Frankivsk, 2025. — 88 p., , 53 pictures, 1 tables, list of sources used from 48 titles, three chapters, 11 subsections.

The bachelor's thesis is devoted to the justification and development of tourist routes based on the sacred heritage of the Ivano-Frankivsk region. Sacred sites became popular in the conditions of the Ukrainian-Russian war for psychological rehabilitation, the demand for tourist products associated with visiting sacred sites is growing.

The first section analyzes the concept and classification of sacred heritage, its role in tourism, gives a description of the architectural, sacred heritage of the Carpathian region, especially valuable objects of the sacred heritage of the Carpathian region, as well as the ancient sanctuaries of the Carpathian region as tourist sites.

The second section is devoted to the development of tourist routes based on the objects of the sacred heritage of the Ivano-Frankivsk region, 4 routes have been developed: "Magic churches of the Carpathian region", "Sacral art of the Carpathian region", "Places of power of the Carpathian region", "Pilgrimage shrines of the Carpathian region", which can become the basis for creating tourist programs - tours and excursions.

The third section highlights the target audience of religious tourism and is devoted to the analysis of the demand for religious tours in Ukraine, which is the basis for substantiating the economic feasibility of developing tours based on the proposed routes.

Keywords: Ivano-Frankivsk region, sacred heritage, tourist routes, psychological rehabilitation, tourist route.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 РЕСУРСНІ БАЗА ДЛЯ СТВОРЕННЯ МАРШРУТІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ	9
1.1 Загальні підходи та визначення сакральної спадщини.....	9
1.2 Архітектурна сакральна спадщина Прикарпаття	15
1.3 Предмети сакральної спадщини Прикарпаття як туристичні об'єкти	31
1.4 Древні святилища Прикарпаття як туристичні об'єкти.....	35
2 ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ НА ОСНОВІ САКРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ.....	41
2.1 Класифікація турів релігійного туризму та особливості організації турів різного виду.....	41
2.2 Туристичний маршрут «Чарівні костели Прикарпаття».....	49
2.3 Туристичний маршрут «Пізнавальний: Сакральне мистецтво Прикарпаття».....	56
2.4 Туристичний маршрут «Місця сили Прикарпаття»	63.
2.5 Туристичний маршрут «Паломницькі святині Прикарпаття».....	64
3 МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ТУРІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ	70
3.1 Характеристика попиту на релігійний туризм в Україні.....	70
3.2 Просування релігійного туризму, вартість реклами в соціальних мережах	74
ВИСНОВКИ.....	80
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ДЖЕРЕЛА.....	83
Додаток А Список дерев'яних церков Прикарпаття, внесених до «Карпатського культурного шляху»	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Івано-Франківська область багата історико-культурною спадщиною, зокрема сакральною і духовною. Строкатий національний склад зумовив наявність тут народів з різним релігійним віросповіданням. Значна кількість збережених церков, костьолів, синагог, монастирів та скитів створюють всі умови для розвитку релігійного та паломницького туризму. Завдяки великій кількості релігійних споруд, які вирізняються історико-культурною та сакрально-мистецькою привабливістю, а також з огляду на підвищення рівня релігійної свідомості населення, є можливість, і навіть потреба, в організації релігійно-туристичної діяльності на території Івано-Франківської області.

Релігійний туризм має особливе значення для розвитку туризму, є популярним у світі видом подорожей.

Пам'ятки духовної історії і культури є інструментом утвердження національної самосвідомості, свідомості, відтворення народної пам'яті, має виховане значення, важливі для розвитку естетичних, народних і художніх смаків. Таким чином, історико-культурні пам'ятки, що є об'єктами релігійного туризму, перетворюються на культурне надбання людства і є внеском у скарбницю світової цивілізації.

Вплив релігійного туризму на економіку регіону, в першу чергу на самі релігійні центри, дуже великий. Це пов'язано з тим, що паломники залишають в місці перебування істотну частку взятих у дорогу грошей. Крім того, релігійний туризм дає заробіток багатьом місцевим жителям. Тому туризмознавчі дослідження ресурсної бази релігійного туризму має не тільки науково-теоретичне, але і практичне значення для формування програм релігійного

Метою роботи є на основі узагальнення інформації щодо сакральної спадщини Прикарпаття сформувані туристичні маршрути різного тематичного спрямування як інформаційної бази туристичних програм.

Виходячи з поставленої мети визначено та вирішено такі завдання:

1. Проаналізувати основні дефініції у галузі сакральної спадщини.
2. На основі аналізу ресурсної бази релігійного туризму обґрунтувати та розробити класифікацію ресурсів релігійного туризму.
3. Узагальнити інформацію щодо класифікації турів релігійного туризму.
4. Проаналізувати ресурсну базу розвитку релігійного туризму в Івано-Франківській області.
5. Розробити туристичні маршрути різних видів релігійного туризму в Івано-Франківській області.

Предметом дослідження є розроблення оптимальних маршрутів релігійного туризму різного спрямування на основі сакральної спадщини.

Об'єктом дослідження є сакральна спадщина як ресурс для розвитку релігійного туризму в Івано-Франківській області.

Теоретичною і методологічною основою дослідження послужили роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені питанням релігійного туризму, його видів, особливостей формування туристичних програм. Також, були використані різні інтернет-сайти присвячені паломницьким турам, як в Україні і світі, так і в місті Івано-Франківську.

Практична значущість даної роботи полягає в тому, що розроблені маршрути можуть бути корисними для туристичних компаній міста Івано-Франківська, які формують туристичні програми релігійного туризму. Звернення уваги туристичних операторів на релігійні тури може бути достатньо успішним напрямком їх діяльності в умовах підвищеної зацікавленості населення до релігії в різних контекстах.

Загалом результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування для розвитку туристичної діяльності на основі сакральної спадщини регіону задля його популяризації на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг праці становить 67 сторінок, список використаної літератури налічує 29 джерел.

РОЗДІЛ 1

РЕСУРСНІ БАЗА ДЛЯ СТВОРЕННЯ МАРШРУТІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Загальні підходи та визначення сакральної спадщини.

Особливим надбанням українців на шляху до утвердження державності та цивілізаційного поступу виступають пам'ятки історії та культури – джерело збереження знань про минуле, історичної пам'яті, вікових традицій і духовних цінностей. Вагоме місце серед них посідають сакральні (культові) пам'ятки – об'єкти культурної спадщини, пов'язані з релігійним культом і ритуалом. Відповідно, сакральний (лат. *sacrum*) в українській мові має відповідник - священне, проте використовується також у розмінні метафізичного, трансцендентного, містичного, ірраціонального, релігійного, божественного, магічного, духовного. Впродовж тривалого існування вони переживали чимало складних, часто трагічних подій, але залишаються основою для формування українського громадянського суспільства в його різноманітності. Давні релігійні традиції нашого народу та збережені сакральні ресурси сприяють збільшенню стійкого попиту на релігійні тури та формуванню в Україні зростаючого ринку релігійного туризму. Тому сакральна спадщина стає все більш популярною в контексті її туристичного використання.

Сакральне, священне мистецтво (*ars sacra, d'art sacre, sacred art, sakrale Kunst, sztuka sakralna, sztuka swieta,*) – поширена назва, синонім у вузькому смислі всього, пов'язаного з культом – вітвар, іконопис, стінопис, літургійні предмети і шати, престіл і його покриття. Є частиною або синонімом церковного мистецтва, проте може виступати і у ширшому значенні – духовного мистецтва взагалі. Літургійне мистецтво (*liturgical art, liturgische Kunst, sztuka liturgiczna*) – предмети мистецтва, що безпосередньо пов'язані з обрядом Літургії, богослуженнями. Біляцерковне мистецтво (квазісакральне, парасакральне, *sztuka dewocyjna*) – світське мистецтво на релігійні теми, що відзначається суб'єктивізмом у трактуванні сюжетів і змісту. Отже, серцевиною поняття є поєднання мистецтва з основною – духовною та освячуючою,

сакральною та сакралізуючою, одухотворяючою функцією храму, сакральних – об'єктів, місць, просторів, дій взагалі. Організацію сакральних просторів, місць, об'єктів, дій зазвичай довіряють фахівцям від візуального мистецтва, які в остаточному варіанті відповідають разом із замовником (громада, парох, Церква) за створений образ святості у соборах, церквах, каплицях, цвинтарях, місцях відпустів, прощ, ходах, процесіях та здійсненні інших релігійних обрядів, створюючи у широкому розумінні християнську культуру в цілому. Тому ці простори мають значну культурно-мистецьку цінність.

Сакральна спадщина є підґрунтям для формування та релігійного туризму. Проте у науковій літературі залишаються дискусійними питання, пов'язані із визначенням самостійності сакральних об'єктів і сакрально-туристичних ресурсів у класифікаційній структурі рекреаційно-туристського ресурсного потенціалу. Наприклад, у класифікації рекреаційно-туристських ресурсів О. Бейдик пам'ятки сакральної (культової) архітектури включає до архітектурно-історичних і відносить до ресурсного гіперблоку “Суспільно-історичні рекреаційно-туристські ресурси” [1]. Подібну думку підтримують науковці В. Кравців, Л. Гринів, М. Копач, С. Кузик і зазначають, що сакральні об'єкти входять до складу історико-культурних туристичних ресурсів [2]. Відповідно до державної класифікації (Закон України “Про охорону культурної спадщини”) сакральні об'єкти знайшли своє місце як історичні (за видом) і поділяються на споруди, ансамблі, визначні місця (за типом) [3]. Паньків Н.Є. вважає, що до сакральних об'єктів доцільно віднести: храми, храмові комплекси, церкви, лаври, монастирі, дзвіниці, а також місця, пов'язані з життям і діяльністю визначних представників церкви [4]. Лесик О. запропонував класифікувати всі замки і монастирі України за їх придатністю для розміщення функціональних груп об'єктів рекреації та туризму [5]. Христов Т. класифікував культові споруди як об'єкти рекреації та туризму на такі види: культові споруди (монастирі, святилища, храми, храмові комплекси, каплиці, каплички, ступи), природну спадщину (святилища, джерела, криниці, гори, водойми (річки, ставки), ліси), малі культові споруди (придорожні хрести, вівтарі богів на узбіччях доріг і стежок) [6]. Мацюк О. здійснив класифікацію оборонних споруд в Україні, в якій перелічені такі сакральні об'єкти:

оборонні монастирі, костели, синагоги, оборонні дзвіниці. Проте, на наш погляд, в цій класифікації поза увагою залишаються предмети культу різних релігій, які можуть бути предметом зацікавлення релігійних туристів: образи, престולי, інші предмети культу, які мають сакральну та мистецьку цінність. Як правило, вони зосереджені в музеях (краєзнавчих, художніх тощо).

Узагальнюючи всю інформацію щодо класифікацій сакральної спадщини, як основи для розроблення туристичних програм релігійного туризму, запропоновано класифікацію об'єктів (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Класифікація об'єктів релігійного туризму.

Сакральні споруди, які використовуються в туризмі - це будівлі окремих храмів, що мають історико-культурну та релігійну цінність. Наприклад, Володимирська церква, Андріївська церква у Києві, Гарнізонний храм, церква Святого Юра у Львові (рис.1.2).

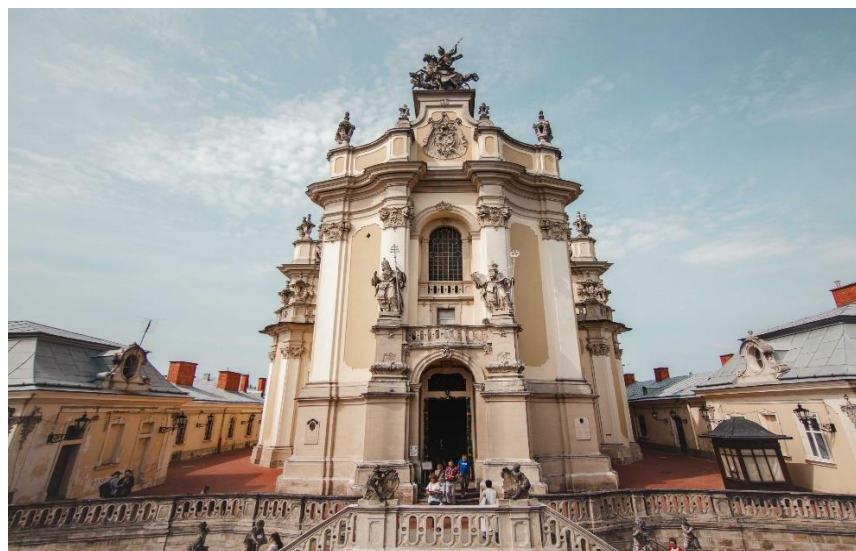

Рисунок 1.2 – Собор святого Юра (м. Львів) [7].

Храмові комплекси представлені, найперше монастирськими комплексами. Найбільш відомі в Україні – лаври, що є об'єктами релігійного туризму з давніх давен: Почаївська лавра, Кисво-Печерська лавра, Унівська лавра тощо (рис. 1.3). Як правило, це декілька об'єктів, переважно, культового призначення, зі значною кількістю особливо цінних культових предметів.

Рисунок 1.3 – Комплекс Почаївської лаври [8].

Предмети сакральної культури – ікони, престולי, іконостаси, лампадки, мощі, розп'яття, підсвічники, друкована продукція (біблія, євангеліє, тора, коран), священний посуд (потир, дискос, лжиця, коп'є, дарохранительниця, монстранця: дорогоцінна посудина, яка використовується для збереження Святих тайн), іудейська менори які мають історико-культурну та релігійну цінність. Аналізуючи сукупність культових предметів, можна констатувати, що релігійний культ - явище конфесійно зорієнтоване. Воно передбачає певний набір культових заходів, де використовуються ці предмети. У багатьох конфесіях релігійні культові предмети завдяки високому розвитку церковного мистецтва, можуть задовольняти й естетичні потреби туристів та паломників (рис. 1.4).

Місця, пов'язані з діяльністю релігійних діячів можуть бути об'єктами зацікавлення туристів.

Рисунок 1.4 – Дерев'яна скульптура святого Миколая, знайдена у м. Радехові (Львівська обл.) [9].

Найбільш відомі такі пам'ятки - Могила засновника брацлавського хасидизму рабина Нахмана з Брацлава (Бреслава) — (відома серед прихильників як «Святий Сіон») знаходиться в місті Умань і є центром паломництва для прихильників та шанувальників рабина Нахмана (рис.1.5) [10]. Дослідник життя і діяльності Андрея Шептицького Мельник А. описує біля 20 об'єктів Львова, які пов'язані з Шептицьким та можуть бути туристичними об'єктами для тематичної екскурсії [11].

Рисунок 1.5 – Могила цадика Нахмана в Умані

У туризмознавчій літературі практично не висвітлені питання, пов'язані з описом древніх святилищ як туристичних об'єктів. Людство завжди має підвищений

інтерес до містичних, міфічних природних об'єктів, якими є древні святилища: капища, місця дохристиянських обрядів, древні обсерваторії, календарі, містичні жертовники та древні спорудження тощо. Загадки, таємниці і містифікації таких об'єктів додають їм атрактивності в туристичному сенсі. А енергія цих місць досі дивним чином впливає на підсвідомість. Найбільш відомими об'єктами є Жевахова гора (святилище Північного Причорномор'я, Курган Тотоха, печери білих хорватів на Львівщині, Бушівське святилище на Вінничинні, український Стоунхендж (Камяне село), печери Придністров'я, скельні утворення Терношори в Івано-Франківській області (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Печерний комплекс білих хорватів [12].

У багатьох релігіях криниці та джерела мають чудові історії зцілення та є об'єктам поклоніння та паломництва. Окутані легендами, ті, що мають належне облаштування та інфраструктуру є цікавими туристичними об'єктами. Часто вони зустрічаються біля монастирських комплексів. таємниця криниці поєднує в собі таємниці землі і води. Віра у цілющу силу води, що витікає з-під землі, йде з глибини століть. Достатньо згадати культ священних джерел і криниць, який існував у багатьох народів. Предметом шанування в культурі джерела було саме вічне і вільне витікання: «Джерело — тому, що витікає з землі свята вода», — пояснює римський історик Варрон. Водам джерел і криниць приписували властивості очищення, зцілення від хвороб, тамування голоду. Навколо них виникали місця паломництва і, приваблені легендами про дива джерел води, звідусіль стікалися люди. Нерідко ці криниці мали дивовижне походження. Так,

Замзам, священна криниця мусульман, виникла у пустелі з волі Аллаха, щоб врятувати від спраги і неминучої загибелі Ізмаїла з матір'ю. Навколо цього місця пізніше виникло священне місто Мекка. Мусульмани вважають, що «початок джерела Замзам — у Раю». Глибока, загадкова, повна живильної вологи криниця своєю водою тамувала спрагу і давала надію на спасіння. Можливо тому в багатьох традиціях вона слугувала символом істини, вчення, Божого слова. У єврейській символіці криниця з чистою водою символізує Тору. В християнстві вона означає спасіння і очищення і пов'язується з образом Діви Марії. Найбільш відомі в Україні - джерело Богородиці в Черняхівському районі Житомирської області, три криниці Богдана Хмельницького у Суботові Черкаської області, Духова криниця с. Єзупіль Івано-Франківської області, тощо (рис. 1.7). Можна стверджувати, що в кожній області описано біля 10 криниць (джерел), що мають цілющі властивості.

Рисунок 1.7 – Криниці Богдана Хмельницького

До інших природних об'єктів належать інші місця сили: урочища, ліс, окремі дерева, річки, інші водойми.

1.2 Архітектурна сакральна спадщина Прикарпаття

Кожен народ є носієм своєї автентичної культури, власного мистецтва й характерної для території архітектури, яка адаптується до місцевих географічних умов, господарської діяльності, геополітичної складової та менталітету мешканців.

Основу релігійного туризму становлять історико-культурні об'єкти, а саме архітектурна спадщина туристичної дестинації або культові споруди. Культові споруди відображають художньо-естетичні позиції та особливості духовної культури поліетнічного населення Івано-Франківської області останніх сторіч. Більшість церковних історико-культурних пам'яток Прикарпаття тісно пов'язані з історичним минулим краю і має багатовікову історію. Вони втілюють майже всі відомі архітектурні стилі: бароко, готику, ренесанс, класицизм XIX ст. Прикарпаття багато національний та багатоконфесійний край. Сьогодні в області проживають представники 80 національностей, об'єднаних в 20 конфесій та понад 1600 релігійних громад. Майже в кожному населеному пункті мирно співіснують різні конфесії: греко-католицькі, православні, римо-католицькі, протестантські, які є найчисельнішими громадами. Крім традиційних течій діють малочислені релігійні громади, загалом в області нараховується понад 1310 культових споруд.

Архітектура виконує також інформативну функцію, що має не лише загальнокультурний, а й ідейно-художній та емоційно-естетичний зміст. Таким чином вона задовольняє не лише утилітарні потреби суспільства засобом матеріальних структур, але й забезпечує необхідні сприятливі умови для здійснення процесів, що необхідні соціуму. У регіональній архітектурі, крім основних законів образного формотворення, діють додаткові впливи, оскільки на території певного регіону проживають різні етнічні групи. Дослідники галицької сакральної архітектури стверджують, що на початку XX ст. на західноукраїнських землях нараховувалося 3,4 тис. церков, зокрема 2,5 тис. дерев'яних. Зараз під охороною держави перебуває 587 пам'яток сакральної архітектури (122 національного значення), зокрема 446 церков, 88 дзвіниць, 31 костел, сім синагог, шість келій і палат духівництва, сім монастирів і дві каплиці [13]. Найбільше сакральних пам'яток національного значення знаходиться у Косівському (25), Верховинському (11) та Рогатинському (11) районах.

Найбільш цінними з точки зору туристичної атрактивності об'єкти сакральної архітектурної спадщини Прикарпаття є ті, які внесені до світової спадщини ЮНЕСКО у 2013 році на 37-й сесії Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО: Церква Святого Духа у місті Рогатин та Церква Різдва Пресвятої Богородиці у селі Нижній Вербіж. Церква

Святого Духа у Рогатині (Рогатинська Святодухівська церква) (більш правильна назва церква Зішестя Святого Духа, як це підписано в іконостасі церкви) — дерев'яний християнський храм у місті Рогатині Івано-Франківської області, пам'ятка народної архітектури та монументального мистецтва національного значення; нині використовується як музейний заклад, складова (разом із художньо-краєзнавчим музеєм) Музейного комплексу в місті Рогатині, що є філіалом обласного художнього музею (рис. 1.8).

Рисунок 1.8 - Церква Святого Духа у Рогатині [14].

Церква Святого Духа в Рогатині — дерев'яна, тризрубна, одноверха, з квадратним центральним зрубом, гранчастим п'ятистінним вівтарем та подовженим бабинцем. Центральний зруб перекритий квадратним верхом з двома заломами. Церква Зішестя Святого Духа датується 1598 роком і є однією з найдавніших сакральних споруд України. І не лише України. Подивитися на унікальний храм, збудований без жодного цвяха, приїжджають туристи з цілого світу [14]. Гостей Рогатина до Церкви Зішестя Святого Духа приваблює легенда про те, що тут молилася Роксолана. Згідно з переказами, Настя Лісовська перед тим, як стати Роксоланою, дружиною турецького султана, жила у Рогатині і виховувалась у родині священика. Храм збудували без жодного цвяха. Колоди тесали з серцевини дуба і викладали спеціальною кладкою, яку називають "вовчим зубом". Попередні дослідження науковців засвідчили, що дуб на церкву був зрубаний у 1503-1505 роках. Дзвіницю до церкви добудували у ХІХ

столітті. Храм Зішестя Святого Духа вже 30 років працює як музей і має офіційну назву "Музей-пам'ятка дерев'яної архітектури і живопису XVI-XIX століть". Служби Божі тут проводять вкрай рідко, але в обряді вінчання нікому не відмовляють. Своїм добрим виглядом Святодухівська церква у Рогатині завдячує кільком професійним реставраціям. Зокрема, ґрунтовні реставраційні роботи у 1895 році відбулися на кошти Галицького сейму, який виділив 2000 злотих (архітектор М. Ковальчук). Але саме музейний статус, переконані фахівці, зіграв найбільшу роль у тому, що церква збереглася в автентичному вигляді до наших днів. У 1963 році Церкву Святого Духа включили до Державного реєстру пам'яток архітектури національного значення.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці розташована у селі Нижній Вербіж Коломийському районі Івано-Франківської області. Церква споруджена в 1756–1808 роках. Це видатна пам'ятка архітектури та монументального мистецтва, п'ятибанна церква Різдва Богородиці не належить до типологічної групи гуцульських дерев'яних споруд, а повторює форми сакральних споруд Поділля та Слобожанщини. Огляд споруди дозволяє стверджувати, що це непересічна пам'ятка сакральної архітектури, тому що не поширена у цьому регіоні - на території Івано-Франківщини майже немає п'ятибанних церков, такі храми є більш характерними для Поділля. Розташована у західній частині села на схилі пагорба. Церква, що походить з XIX ст., згідно з переказами, побудована на колишньому монастирищі, про що свідчать залишки оборонного рову, який перетинає територію пам'ятки з південного заходу. Територія пам'ятки складається з церковного подвір'я, яке займає північно-східну частину мису; старого цвинтаря XIX – поч. XX ст., що займає південно-західну частину та цвинтаря XX ст., який розташований у західній частині мису і простягається до глибокого яру, що обмежує територію пам'ятки з заходу. В горішній частині схилів по периметру подвір'я у 1930-х рр. влаштовано монолітну бетонну огорожу з двома входами на територію. У північно-східній частині подвір'я, при східному пряслі огорожі знаходиться квадратові в плані двоярусна дзвінниця. З південно-західного боку церковне подвір'я межує зі старим цвинтарем на якому збереглася каплиця з родинними похованнями та могили з традиційними кам'яними хрестами [15]. Територія пам'ятки становить 2,22 га. (рис. 1.9).

Рисунок 1.9 - Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Цікава історія створення церкви: «Один із опришків Олекси Довбуша, Григорій Семенюк-Мельник безслідно зник з часткою скарбів. За якийсь час його зустріли під час храмового свята у Вербіжі. І той пояснив ватажкові, що припекли йому гріхи, аби їх спокутувати, за опришківські скарби поставив він у селі церкву». За переказами, у сплав для дзвону, що знаходиться у дзвіниці, Григорій Семенюк-Мельник висипав з наплічного мішка срібні монети. Що ж до нинішньої церкви, то після спорудження дзвіниці Григорій Семенюк, уже церковний провізор, разом з громадою села 1756 року розпочав спорудження Божого дому. Сам спровадив з гір 24 майстрів, а громада з Княздвора возила ліс. За задумом Семенюка, то мав бути храм на п'ять бань з маковицями, присвяченими Ісусові Христові, і чотирьом євангелістам. Напис над дверима бабинця ще й нині свідчить: «Сія церковь святая Храму Рождества Пресвятої Богородиці. На честь і хвалу Божію: за отпущеніє греховъ і спасеніє душ молящихся християн: есть за старанієм сооружена титора Григорія Семенюка і прочих провизоровъ. Року Божого 1788, 1808 месяца мая, дня 3». Останні цифри свідчать про те, що храм будували і добудовували упродовж зазначених років.

Пам'ятниками архітектури і містобудування, важливими об'єктами релігійного туризму регіону є монастирські комплекси. Вони є характерними культовими спорудами греко-католицької, православної і римо-католицьких церков. Монастирі завжди були центрами туризму і краєзнавства. Найбільш відомі з них є

Домініканський монастир (1742-1762 рр.) – селище Богородчани; Манявський скит (1606 р.) – с. Манява Богородчанського району; Гошівський монастир (1570 р.) – с. Гошів Калуського району; Студинський монастир (1938 р.) – м. Яремче, монастир Успіння Матері Божої у с. Погоня Тисменицького району та інші.

Дерев'яні церкви збудовані народними майстрами без жодного гвіздка у специфічних архітектурних стилях, притаманних лише певній місцевості: бойківському, гуцульському, лемківському, стилі бароко та готичному. Найдавніші з них – Благовіщенська церква (1587 р.) у м. Коломиї, Благовіщенська церква (1600 р.) в с. Пістинь Косівського району, церква Різдва Пресвятої Богородиці (1615 рік) у селищі Ворохта на Яремчанщині. А в с. Розсільна Богородчанського району знаходиться дерев'яна церква Архистратига Михаїла (1848 р.), зведена без жодного цвяху. У гірських селах області зустрічаються дерев'яні будівлі трьох типів: лемківські, бойківські та гуцульські. Для гуцульської школи характерні багатоярусний дах з кількома шпилями та квадратна основа будівлі. Бойківські церкви – видовжені, складаються з трьох залів, накриті спільним шатровим дахом. Лемки будували церкви з однією банею-шпилем, до головної споруди прилаштовували бокові – виходила хрестова основа. Дерев'яні сакральні споруди, що мають атрактивну туристичну цінність описані в ході реалізації міжнародного проекту «Карпатський шлях дерев'яної архітектури», в рамках якого сформований туристичний маршрут та описано 30 дерев'яних храмів Прикарпаття [16] Додаток А

З поміж мурованих церков, пам'яток сакральної архітектури найціннішою є церква св. Пантелеймона у с. Шевченкове Галицького району- єдиний наземний храм княжої доби на Прикарпатті, що зберігся до наших днів. Цю монументальну хрестоподібну споруду зі зразками вишуканої різьби і численними рисунками та графіті на стінах звели 1194 р. з білого пісковика в романо-візантійському стилі. Комплекс собору має визначну багатовікову історію, зокрема зазнав численних пошкоджень і перебудов у XVI, XVII й на початку XIX ст. Із середини XIV століття собор використовувався римо-католицькою громадою і був переосвячений на храм Святого Станіслава [17]. Він зберіг сучасний зовнішній вигляд після реставрації 1926 р. Особливістю храму є його кам'яний архів – написи XII століття, викарбувані на

стіні. Це, зокрема, боргові записки, моління за здоров'я чи упокій. Нині храм увиразнює риси галицької архітектурної школи княжої доби (рис. 1.9).

Рисунок 1.9 – Церква святого Пантелеймона

На території національного заповідника «Древній Галич» у належному стані зберігаються й інші цінні пам'ятки сакральної архітектури: Церква Успіння Пресвятої Богородиці, Каплиця св. Василя Великого, Церква Різдва Христового, церква св. Миколая, церква св. Параскеви, Костел кармелітів, дзвіниця храму св. Пантелеймона (1611 р.) [17].

У Івано-Франківську найбільш значимими є декілька архітектурних сакральних споруд. Костел-усипальниця Непорочного зачаття Діви Марії - найдавніша сакральна й архітектурна споруда міста зводився у 1672-1703 році, але вже через тридцять років на ній з'явилися тріщини, тож упродовж двох наступних сторіч час від часу її зміцнювали. З 1980 р. у костелі розміщується обласний художній музей із багатою колекцією сакрального мистецтва (рис. 1.10).

Рисунок 1.10 – Обласний художній музей (Костел-усипальниця Непорочного зачаття Діви Марії)

Одна з найвідоміших пам'яток Івано-Франківська є греко-католицький собор Воскресіння Христового, а раніше єзуїтський костел. Історія костелу досить цікава. Назва катедрального собору Святого Воскресіння є глибоко історичною, адже такою ж була назва головної української церкви міста Станіславова від початку його існування та збудованої ще в 1601 році в с. Заболоття на місці теперішньої синагоги. Про неї згадував мандрівник Ульріх фон Вердум, який відвідав Станіславів у 1672 році. Стрункий силует головного фасаду Катедрального собору доповнюють шатроподібні завершення двох веж, форми яких запозичені з гуцульської дерев'яної архітектури (рис. 1.11). Катедра має вигляд тринефної цегляної восьмистовпної базиліки із силь но розкрипованим фасадом. Декор багатого інтер'єру доповнює барочні скульптури головною вітваря, а саме фігури ангелів, святих і апостолів. Спорудження тривало до 1763 року. А вже через рік, у 1764 році під час облоги міста російською армією була знищена вежа храму. Інтер'єри собору можна характеризувати як виконані у візантійському стилі, а п'ятиярусний іконостас, встановлений ще в 1901 році, вражає красою і майстерністю виконання.

Рисунок 1.11 – Катедральний собор Святого Воскресіння

З моменту заснування Станіславова великий вплив на його життя мала вірменська громада. Вірменам належав цілий міський квартал, в якому вони протягом 1663-1664 років спорудили свою першу дерев'яну церкву. Мурований храм був побудований на цьому місці у 1748 році. Одним з джерел фінансування будівництва була єврейська громада, яка повинна була сплачувати кожного року 1000 злотих. Будівництво церкви тривало 15 років. До речі, в історичній літературі відбувається дискусія: як правильно називати цю сакральну споруду – церквою чи костелом. Вірменська апостольська церква є однією з найстаріших у Європі. Це особлива релігійна гілка, яка не відноситься ані до православ'я, ані до католицизму. В середині XVII століття Львівський вірменський архієпископ прийняв унію з Римом. Незабаром у вірменському храмі з'явилась і своя чудотворна ікона. Храм побудований у стилі європейського бароко, його також називають взірцем цього стилю (рис. 1.12). Сюди також було перенесено чудотворний образ святиню для вірменської громади – її скопіювали з Ченстоховської ікони, яка була чудотворною [18]. Розписи виконав відомий польський художник Ян Солецький. До нашого часу збереглися його композиції "Акафіст Богородиці" та "Вознесіння". Скульптури в храмі були створені учнем Йоана-Георга Пінзеля - Матвієм Полейовським.

Рисунок 1.12 – Фасад вірменської церкви

До Другої світової війни євреї становили майже половину населення Станиславова. Синагога або, як її ще називають, Темпл, була відкрито в Івано-Франківську 1899 року. Ідея будівництва синагоги виникла у членів Товариства прогресу ще в 1877 році, через рік їм вдалося домогтися виділення земельної ділянки під забудову. У 1895 році було закладено перший камінь у будівництві синагоги рабином Ісааком Горовицем, архітектором був призначений австрійський архітектор Вільгельм Стясни. Будівництво синагоги тривало чотири роки. Двері синагоги відчинилися для парафіян 4 вересня 1899 року, у присутності не лише духовенства, а й представників місцевої влади [19]. Кам'яна синагога була побудована в стилі неоренесансу, чималий вплив на його вигляд мав і мавританський стиль (рис. 1.13). Головний зал здатний був умістити до 300 вірян (сидячі місця). Спочатку кути синагоги вінчали чотири башти з куполами, прикрашені зірками Давида. Вхід у синагогу був із західного боку. У головному залі по периметру були спеціально відведені для жінок галереї. Зараз споруда потребує ремонту, хоча і використовується єврейською громадою.

Рисунок 1.13 – Синагога «Темпель» у Івано-Франківську

Велика городенківська синагога споруджена на місці старої дерев'яної синагоги, спаленої російськими військами 1915 року (тоді, після пожежі, залишилися лише стіни). В 1920-ті роки Велику Городенківську синагогу відбудували. У результаті перебудов синагога набула еkleктичного вистрою з класицистичними та модерновими елементами. Зараз не використовується як сакральна споруда.

Рисунок 2.14 - Фрагмент споруди Городенківської синагоги.

Унікальні споруди сакральної архітектури мають складну кількасот річну історію, а їхнє відродження відбувалося спільними зусиллями релігійних громад, громадських організацій, органів влади, меценатів. Негайної реставрації в області

потребують понад 150 унікальних об'єктів культурної спадщини як місцевого, так і національного значення. Сказане стосується пам'яток, що належали громадам різних віросповідань. Розглянемо декілька з них, які, на наш погляд є унікальними сакральними пам'ятками та мають цікаву історію. Деякі з них частково збережені та не використовуються зараз за призначенням. В процесі досліджень ми зосередили увагу на мурованих та ті, які мають понад три сотні років.

Костел святого Антонія та монастир бернардинців у Гвіздці Коломийського району спорудили 1723-1735 роках у стилі бароко. Унікальна пам'ятка архітектури, що складається із барокової дзвіниці, келій та безпосередньо костелу святого Антонія. Це один з найбільших і найвищих костелів Прикарпаття. Втім, зараз він перебуває у аварійному стані (рис. 1.15).

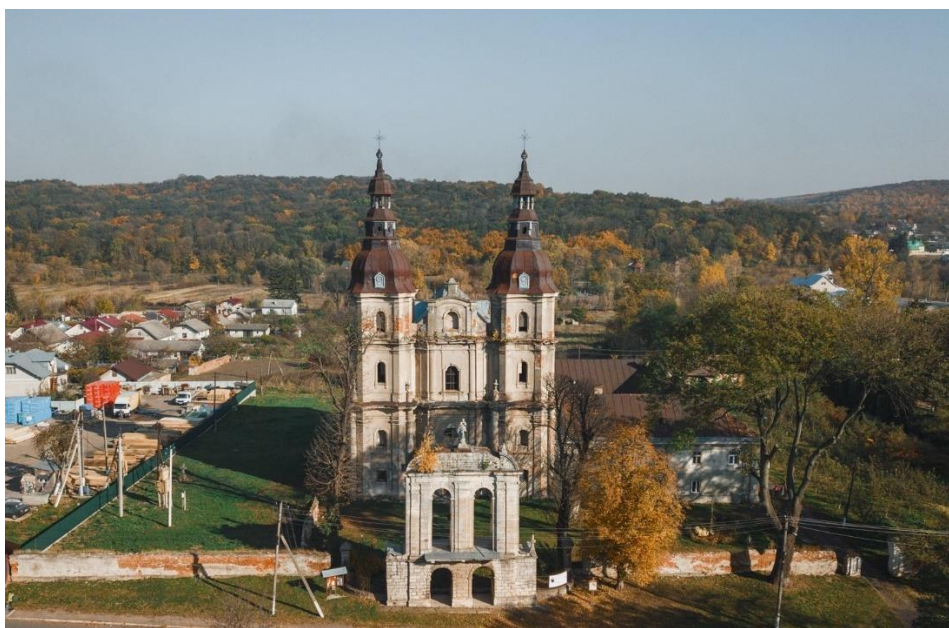

Рисунок 1.15 - Костел святого Антонія у Гвіздці

Ренесансовий костел святого Антонія у Чернелиці знаходиться зовсім поруч від замку. Костел було зведено практично одночасно із замком у 1661 році, а фундатором будівництва став Михайло Єжи Чарторийський, який передав храм ченцям-домініканцям. Ймовірно, костел входив до оборонної структури Чернелиці, і навіть мав підземне сполучення з замком. Після пожежі в кінці 2005 року від даху не залишилось і сліду і костел почав швидко руйнуватись (рис. 1.16).

Рис. 1.16 - Костел у Чернелиці

Костел Відвідин Пресвятої Діви Марії у Богородчанах. Ця церковна будівля донедавна мала назву Церкви святих апостолів Петра і Павла та належав до ПЦУ. Але у 2020 році будівля храму повернули громаді римо-католицької церкви. Католицький монастир засновано в Богородчанах в 1691 році. Перший храм був дерев'яним. У 1742—1762 роках його перебудували на мурований костел, а також збудували комплекс з палатами духовенства, огорожею і воротами. Комплекс сильно постраждав в роки Першої світової війни. Культурна споруда в стилі бароко зберегла свою архітектурну аутентичність до наших днів, проте вже давно потребує реставрації (рис.1.17).

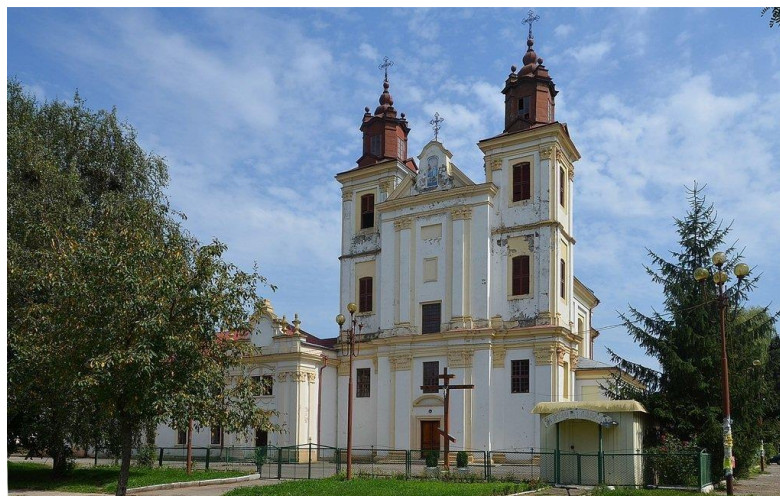

Рисунок 1.17 – Костел Відвідин Пресвятої Діви Марії у Богородчанах

Церква Святого Миколая у Чесниках. Церква святого Миколая у селі Чесники більше відома як церква Вознесіння Господнього. Вона збудована ще у XIV ст., однак деякі дослідники твердять, що церква є старшою (XII-XIII ст.). Храми з такою історією в Україні можна перелічити на пальцях. До того ж ця церква не зовсім типова для нашого краю. Адже здебільшого місцеві церкви були дерев'яними. А у цій підлога викладена кам'яними квадратами, а у вівтарній частині – шестикутною цеглою, що більш притаманно для римо-католицьких храмів. А сама форма храму більше нагадує невелику фортецю (рис. 1.18). Археологи також припускають, що християнський храм Вознесіння був побудований, як часто бувало в ті часи, на фундаменті прадавнього язичницького святилища.

Рисунок 1.18 - церква Св. Миколая

Цікаво, що церкву називають трьома іменами: місцева традиція називає Вознесення Господнього, інколи іменується ще Св.Миколая, хоч документально її титул — Архангела Михаїла. Про порятунок цієї будівлі, а особливо старовинного іконостаса, говорять вже багато років. Декілька років тут провели зовнішню реставрацію храму - замінили старий дах на металочерепицю, що імітує гонт, а також поштукатурили стіни. Однак, всередині церква майже повністю розграбована, тут залишилися лише елементи іконостасу.

Храм Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці у Городенці. Треба відзначити, у Городенці є одразу два костели, яким близько трьох сотень років - католицький та

вірменський. Колишній костел Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії — пам'ятка архітектури національного значення XVIII століття у стилі пізнього бароко в місті Городенка Івано-Франківської області. Костел споруджено у 1743-1769 роках на замовлення Миколи Василя Потоцького за проектом архітектора Бернарда Меретина у співпраці з «галицьким Мікеланджело» — скульптором Йоганом Георгом Пінзелем. Костел прикрашало п'ять вівтарів і близько 30 скульптур роботи митця. Споруда вважається першою спільною роботою двох митців і однією з найцінніших пізньобарокових пам'яток на території колишньої Речі Посполитої. До комплексу входять також корпус монастирських келій та колона зі статуєю Пречистої Діви Марії (рис. 1.19).

Рисунок 1.19 - Костел Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії в Городенці.

Храм святого Франциска в Делятині став символом поєднання різних народів. Ця будова має не лише сакральне значення, але й значну архітектурну вартість, оскільки вдало імітує романо-готичний стиль. Лише дивом завдяки зусиллям місцевої громади вдалося зберегти цю споруду. Зараз костел відновлено та раз в тиждень відбуваються меси (рис. 1.20).

Рисунок 1.20 - Храм святого Франциска

Цікавими з точки зору художньої та сакральної цінності є також костел святого Валентина у Калуші, костел святого Івана Євангеліта, Марії Магдалени та 40 мучеників у селі Кукільники Галицького району, костел кармелітів у селі Більшівцях Галицького району та інші храми.

Оцінка загальної кількості сакральних пам'яток Івано-Франківської області за результатами досліджень показала, що пересічне значення сакральних пам'яток національного значення складає – 5,7. Найбільше сакральних пам'яток національного значення знаходиться у Косівському (25), Верховинському (11) та Рогатинському (11) районах. Менші, за пересічні, але близькі до нього показники, складають другу групу районів: м. Івано-Франківськ та Снятинський район. У цій групі кількість сакральних пам'яток національного значення становить 8-9 одиниць. Пересічне значення пам'яток національного значення складає – 5,73. Згідно до коефіцієнта пізнавальної цінності, райони області відносять до середньоатракативних та висоатракативних, а за наявністю сакральних ресурсів – до унікальних. Найвищий коефіцієнт локалізації об'єктів з розрахунку на площу району спостерігається у м. Івано-Франківськ (6,53). Високий коефіцієнт локалізації об'єктів також і у Косівському районі – 4,10 [20].

1.3 Предмети сакральної спадщини Прикарпаття як туристичні об'єкти

Предмети сакральної спадщини можуть мати не лише утилітарне значення для паломницьких турів, але відіграють значну роль для пізнавального релігійного туризму в мистецькому та історичному контексті.

Сакральне мистецтво Івано-Франківщини, унікальної за природним та історичним ландшафтом частки Галичини в етнокультурних межах Гуцульщини, південно-східної Бойківщини, Покуття та Опілля, - це "terra incognita" національної образотворчої пам'яті. Крім храмів, які є первинними джерелами таких творів, предмети сакрального мистецтва містяться також і в збірках музейних установ, приватних збірках та виставкові комплекси. Найбільш повно твори сакрального мистецтва представлені в Музеї мистецтв Прикарпаття, краєзнавчому музеї Івано-Франківська, Національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського, інших краєзнавчих музеях.

Музей мистецтв Прикарпаття (з 1980 по 2012 роки - Івано-Франківський обласний художній музей) – обласний художній музей у місті Івано-Франківську є своєрідною скарбницею сакрального, образотворчого і декоративного мистецтва краю. Музей володіє однією з найкращих колекцій галицького сакрального мистецтва, зокрема творами видатного скульптора періоду бароко Йогана Георга Пінзеля [21]. Площу під середхрест'ям костюлу заповнює барокова скульптура XVIII ст. (рис. 1.21).

Рисунок 1.21 - Фрагменти сакральних скульптур в експозиції Музею мистецтв Прикарпаття

Колекція сакрального мистецтва, заснована у 1980 році Івано-Франківського художнього музею є не тільки однією з найбільших у регіоні (налічує дев'ятсот творів основного фонду), але й надзвичайно різноманітною за складом. Включає пам'ятки ікономалярства XV-початку XX ст., барокової скульптури, народної різьби, стародруки, твори літургійно-обрядового призначення. експозицію розгорнуто під середхрест'ям колишнього колегіального костьолу Непорочного Зачаття Діви Марії, святих Андрія і Станіслава (1672-1703 рр.) (рис.1.22).

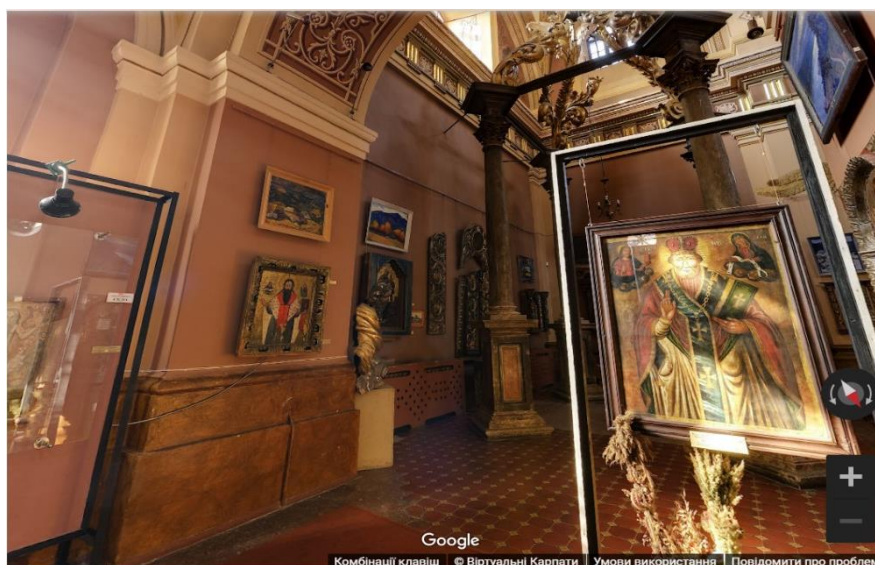

Рисунок 1.22 - Експозиція "Сакральне мистецтво Галичини XV-XX ст.

За час існування в музеї зібралась п'ятнадцятитисячна колекція художніх творів: галицький іконопис XV-XIX століття, барокова скульптура краю унікальна збірка картин італійських, австрійських, польських митців, старовинний церковний одяг і книга, різноманітні вироби народної творчості. Особливої уваги заслуговує експозиція "Сакральне мистецтво Галичини XV-XX ст." та виставка барокової скульптури Йогана-Георга Пінзеля, яка гармонійно вписалася під склепіннями костьолу.

Іконопис XV-XIX ст. представлено у двох бічних навах, камерний простір яких нагадує масштаб невеликих дерев'яних церков Бойківщини, Гуцульщини і Покуття, звідки походить більшість іконописних творів (рис.1.23).

Рисунок 1.23 - Іконопис XV-XIX ст. в музеї мистецтв Прикарпаття

Експозиція, що огортає інтер'єр по периметру, закінчується у східній наві пам'ятками народного ікономалярства і різьби XVIII-XIX ст.. Її взаємозв'язок з храмом поширюється і на значно глибший контекст історичного міського середовища, його забудови, сакральних архітектурних пам'яток, будівничих і митців Івано-Франківська, що утворюють самобутній макрокосмос художньо-історичної пам'яті міста, що набуває нової якості в процесі подальшої забудови і реставрації середмістя. Музей та його сакральна експозиція - це міст між минулим і майбутнім, місце зустрічі різноманітних художніх, національно-культурних, духовних традицій, які заслуговують на увагу й пошану.

Краєзнавчий музей є визначним науковим та культурно-освітнім закладом Прикарпаття. Експозиції музею розташовані в одній з найвеличніших споруд міста — Ратуші. Музейні фонди налічували 15500 одиниць збереження, куди ввійшли збірки Покутського музею, музею Гуцульщини в Жаб'є та окремі приватні колекції. Працюють експозиційні відділи: природи, історії, народного мистецтва, археології. Окрасою музею є сакральна спадщина - колекція археологічних пам'яток доби Київської Русі і Галицько-Волинської держави. колекція стародруків переважно церковних. У експозиції музею також представлені ікони XVII-XIX ст. (рис. 1.24).

Рисунок 1.24 – Сакральна експозиція Краєзнавчого музею Івано-Франківська (фото з ресурсу карпати. інфо).

Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського у місті Коломия заснований у 1926 року та побудований на кошти української громади. Нині експонати музею представлені у 18-ти залах музею загальною площею близько 1 тис. м. кв. та згруповані за видами народного мистецтва на основі історико-хронологічного і монографічного принципів. Це такі види народного мистецтва як художня обробка дерева (різьба, інкрустація, випалювання), художня обробка металу та шкіри, гончарство, декоративне ткання, килимарство, вишиття та одяг. Даний принцип експонування дає можливість простежити етапи розвитку, стильові художні особливості народного мистецтва, а також побачити пошук нових принципів у трактуванні традиційності. Виставкові зали музею розміщені амфіладно і становлять загальну площу понад 200 м. кв. Щорічно тут відбувається від 8 до 12 виставок, дві з яких, вже традиційно, розкривають фондіві музейні збірки, які через обмеженість експозиційного простору не доступні постійному відвідувачеві (рисунок 1.25). Така методика виставкової діяльності дає можливість відкривати перед широкою громадськістю унікальні музейні колекції та знайомити її з сучасним народним і професійним мистецтвом України та зарубіжжя. З 2000 року в експозиції музею розгорнуто постійну діючу виставку сакрального мистецтва, на якій представлені твори іконопису та народних образів. Їх гармонійним доповненням виступає дерев'яна сакральна пластика.

Рисунок 1.25 – Різдвяна виставка у музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття

Цікавими та атрактивними є твори літургійно-обрядового призначення діючих церков, вони не проте вони не завжди можуть використовуватися в процесі екскурсійних програм.

1.4 Древні святилища Прикарпаття як туристичні об'єкти.

Цікавими туристичними об'єктами є святилища наших предків. На українських землях продовжують знаходити сліди таємничих сакральних споруд, капищ і давнини. Древні святилища – особливо цікава тема, що може повідати нам вражаючі, а подеколи й просто неймовірні речі про нашу історію. Найбільше таємниць знає каміння, яке зберігає інформацію найдовше. Багато культових комплексів будувались саме у горах, бо гори завжди вважались нашими предками святими місцями, де живуть боги. За слідами святилищ вчені помалу відтворюють картини давніх українських цивілізацій, культур і культів. Капище – церковнослов'янська назва язичницького храму або статуї ідола. Термін запозичено, очевидно, з давньочуваської (дунайсько-болгарської) мови, де він означав "зовнішній вигляд, форма, фігура, корпус". В історичній літературі капищем називають площадку в центрі слов'янського святилища, на якій стояв ідол божества. На території

Івано-Франківської області вченими істориками знайдено та описано декілька цікавих древніх святилищ.

Терношори— лісовий заказник місцевого значення в Україні, який відомий своїми святилищами. Розташований у Косівському районі. Заказник розташований на гірському схилі південної експозиції, на лівобережжі річки Безульки (притока Рибниці). Створений з метою збереження ділянки лісу з групою мальовничих скель заввишки до 40 метрів. Терношорські скелі — одні з найбільших природних скульптур в Україні. Вік скель кілька мільйонів років, утворилися вони на дні Сарматського моря за часу глибокого палеоліту [22]. Скеля Терношорська Лада – чи не найхімерніша пам'ятка лісового заказника «Урочище Терношори», який має форму видовженого 10 гектарного гірського схилу. Розташований об'єкт на Косівщині, між селами Яворів та Снідавка, на території регіонального ландшафтного парку «Гуцульщина». Поряд із місцем, де серед кам'яних брил височить скеля Терношорська Лада, у глибині каньйону тече гірський потік із невеликими порогами та водоспадами. Місце дуже мальовниче, а до того ж, це ще й місце сили! На несходжених стежках можна зустріти неабиякі дивовижі і відчувати себе першопрохідцем. Історія Скельний комплекс Терношорська Лада відомий з давніх давен, але місцеві мешканці знають його під іншою назвою: Голова Довбуша. Ім'я богині Лади скеля отримала відносно недавно – після того, як 2007 року професор Прикарпатського університету Микола Кугутяк виявив тут, на його думку, давнє скельне святилище (рис. 1.26).

Професор виокремлює у Терношорському святилищі чотири скельні комплекси: Кам'яне коло. Фалічний камінь і хтонічний ящір. Камені-чаші, символи, зооморфні образи. Антропоморфна фігура Лади. Цікаві факти Терношорська Лада – одна з найбільших природних скульптур в Україні. Місце, на якому виявили камінну фігуру Лади, в часи палеоліту було дном Сарматського моря. Неподалік від пам'ятки двічі на рік можна побачити цвітіння диких крокусів – ранньою весною і в листопаді. Скельний комплекс дехто з учених називає українським Стоунхенджем. Є народна прикмета: якщо жінка хоче дітей і не може завагітніти, треба попросити допомоги у Терношорської Лади.

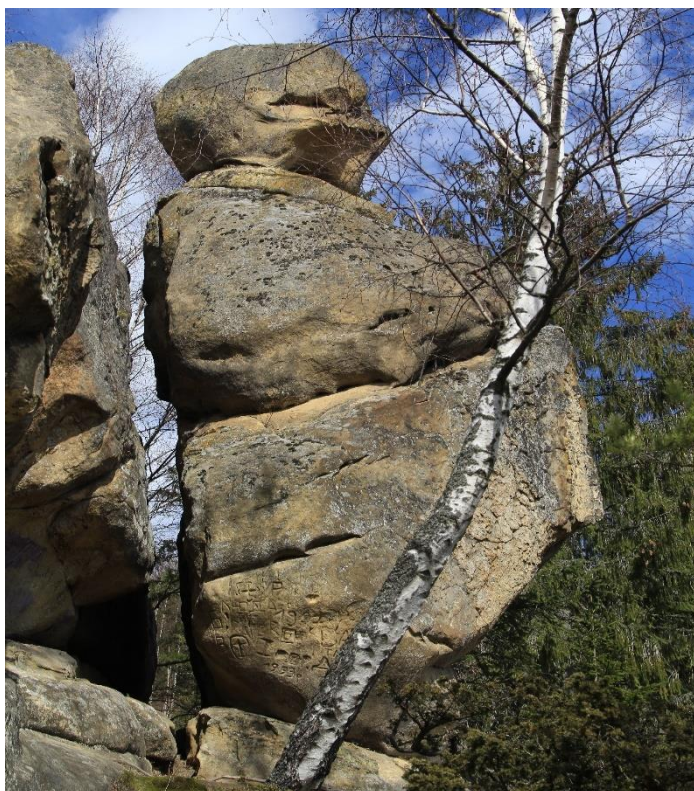

Рисунок 1.26 – Терношорська Лада (головний камінь)

На широкій галявині посередині урочища Терношори видно гору. На її південному схилі – нагромадження величезних каменів різної конфігурації. Голова лева Біля підніжжя гори лежить округла плита, посічена шрамами. Її назва – «Голова лева». Лада – символ матері-природи та родючості – стоїть на вершині скелі. Вважається, що це фігура вагітної жінки, яку витесали з каменю в 12 – 6 століттях до нашої ери. Аналогічні символічні скульптури можна зустріти в різних куточках світу. Фалічний камінь Ліворуч від Голови лева є крута стежка вгору, на скелі. Приблизно на середині дороги до вершини можна побачити майже двометрової висоти камінь, що формою нагадує фалос. Він вважається символом животворної сили. В різних куточках Карпат професор Кугутяк знайшов таких символів чотири. Чистилище Підіймаючись вище, можна потрапити до вузького проходу завдовжки 20 метрів. Це так зване «Чистилище». Вважається, що тут людина може покращити свою долю і покаятись у гріхах. Чоловіки мають долати прохід знизу вгору, а жінки – навпаки. Хтонічний ящір За ущелиною спробуйте розгледіти камінь біля входу: він нагадує голову ящера або дракона. У різних місцях скелі можна побачити «автографи» туристів: наприклад, поляка Францішка Клоновського, який був тут ще 6 серпня 1939

року. Висота фігури Лади – близько 40 метрів. Гіпотетичний вік святилища – кілька мільйонів років. Довжина ланцюга скельних виходів кам'яних брил, серед яких розміщена антропоморфна скульптура, становить 300 метрів. Гора Терношори, яка дала назву урочищу і скельному комплексу, має висоту 989 м. над рівнем моря. За припущеннями науковців, «Терношорська Лада» — це стародавнє святилище. Згідно з дослідженнями професора Миколи Кугутяка, святилище складається з чотирьох скельних комплексів, а саме: 1) кам'яний круг; 2) фалічний камінь і хтонічний ящур; 3) антропоморфна фігура; 4) чашні камені, символи і зооморфні образи. Гіпотеза професора Кугутяка Професор вважає скельний комплекс «Терношори» мегалітом: від давньогрецьких слів «мегас» («великий») та «літос» («камінь»). Мегаліти – це доісторичні споруди з величезних кам'яних блоків. У прадавні часи в них проводили язичницькі богослужіння та ритуальні ігрища, приносили жертви. Також Кугутяк М. виявив кілька петрогліфів – зокрема, знак у вигляді літери «Т» на лівому передпліччі Лади. Якщо добре придивитися, на скелі можна також розгледіти трикутники, лінії, хрести. Тож є імовірність, що тут колись було потужне святилище, в якому предки нинішніх гуцулів поклонялись своїм богам [23].

Неподалік карпатського села Космач знайдене святилище Лисина Космацька, вік його датується приблизно 5 – 1 ст. до н.е. Тут є загадковий кам'яний тунель. Велетенські камені, навіть не камені, бо завбільшки вони, наче скелі, що ніби висять в повітрі, ідеально припасовані одна до одної. Недалеко від каменів з великими чашами розташована жертвна яма, яка асоціювалася з переходом у потойбічний, підземний світ. Та найцікавішим є астрономічний характер святилища. Він аналогічний відомому Стоунхенджу. Тобто, якщо у Стоунгенджу основні лінії (азимуту) викладені із каменів, а у Космачі на продовженні ліній тунелю і жертвної ями розташовані природні утворення – вершини гір. На Лисині Космацькій добре збережені артефакти сонячного і зодіакального типів календарів (рис. 1.27).

Весь кам'яний комплекс відносять до типу календарних святилищ. Якраз вони є свідченнями того, що давні жителі українських земель досконало володіли знаннями про зоряне небо, планети, закономірності змін фаз місяця, річний сонячний цикл.

Рисунок 1.27 – Вид на гору Лисину Космацьку

Інші «місця сили» вивчені менше, проте також можуть бути туристичними атракціями. До найбільш відомих належать Писаний Камінь, Скелі Довбуша, Довбушеві комори тощо. Писаний Камінь – це група мальовничих скель оригінальної форми, що знаходиться неподалік с. Буковець у Верховинському районі Івано-Франківської області. Атрактивність гори надзвичайно висока (рис. 1.28). Спостерігаються вирубані в скелях глибокі виїмки-чаші, а також викарбувані на каменях древні написи – петрогліфи (досі так і не розшифровані). Існує версія, що тут колись проводили язичницькі обряди. Вважається, що воду в чашах каламутити не можна – цим можна розгнівати язичницьких богів!

Рисунок 1.28 – Вершина гори Писаний камінь.

Неподалік с. Бережниця Верховинського району, на хребті Синиці є скельний коридор чи як називають місцеві жителі «Фіртка на той світ» або «Довбушеві комори», який здавна був святилищем і вважався своєрідним порталом між світами (рис. 1.29). За певних обставин і у відповідний час «фіртка» відкривається, і людина може потрапити в інший вимір. Тут цілком можуть знаходитись великі тектонічні розломи-порожнини, в одній з яких, за легендою, заховані скарби Олекси Довбуша. Місцеві жителі розповідають, що час-від-часу ці місця огортає дивний туман, в якому можна заблудитися і навіть щезнути. Даний туристичний об'єкт потребує детального вивчення.

Рисунок 1.29– Довбушеві комори.

До інших об'єктів, що мають туристичну цінність можна віднести Духову криницю біля с. Єзупіль, Хресні дороги в с. Старуня, Джерело Матері Божої неустанної помочі у селі Ластівці, Івано-Франківська область тощо.

Таким чином, різноманітність описаних об'єктів сакральної спадщини може бути основою для формування туристичних програм релігійного туризму різного спрямування. Туристичні програми (тури) створюються на базі обгрунтованих та розроблених туристичних маршрутів, що є основою для подальшого проектування туру.

РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ НА ОСНОВІ САКРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ

2.1 Класифікація турів релігійного туризму та особливості організації турів різного виду.

На сучасному етапі релігійно-паломницькі подорожі відіграють важливу роль у системі міжнародного й внутрішнього туризму. За оцінками фахівців, сьогодні оглядати релігійні пам'ятки щорічно відправляються понад 350–400 млн осіб у всьому світі [24]. Оскільки релігійний туризм – це самостійний вид туризму, то в нього, як і в інших його видів, є свої різновиди: паломницький та релігійний туризм екскурсійної спрямованості. У розділі 1 проведена класифікація видів релігійного туризму. Ми дотримуємося наукової позиції, що релігійно-паломницький туризм потрібно поділяти на власне паломництво (духовні подорожі для глибоко віруючих та віруючих людей), а також культурно-релігійні поїздки з різноманітною функціональною спрямованістю (для категорії людей які цікавляться філософією, історією, архітектурою, мистецтвом й іншими здобутками людства та вивчають культурно-духовну спадщину різних територій і країн світу). Відповідно до такої класифікації можна провести і класифікацію туристичних подорожей.

Ураховуючи основні цілі та інтереси самих релігійних туристів, можна виокремити кілька типів паломницьких поїздок – власне паломництво, яке супроводжується обов'язковим відвідуванням й участю вірян у богослужіннях (літургіях, молебнях, читаннях акафістів тощо), відвідуванням та поклонінням чудотворним іконам, святим мощам, ознайомленням з історією й традиціями монастирів, храмів, інших сакральних об'єктів; паломництво зі значною часткою релігійного туризму, якому притаманні вказані ознаки, проте домінуючою є культурна програма туру з відвідуванням інших видатних місць (не завжди пов'язаних із релігійною сферою – музеїв, виставок, експозицій, інших видатних історико-культурних об'єктів); поїздки з переважанням культурно-релігійного туризму, хоча й паломницький складник може мати супутній характер (основними завданнями таких турів є пізнавальна мета), вони супроводжуються вивченням іконопису, сакральної

інфраструктури, відвідуванням храмів із метою вивчення церковного піснеспіву, ознайомленням із традиціями проведення богослужінь тощо [25].

Отже, паломницький тур – це релігійно зумовлена подорож, а культурно-релігійний тур переслідує, передусім, пізнавальні цілі. Для першого характерна реальна участь паломника в релігійному житті храму чи монастиря, можливість відвідування богослужіння, учинення молитовного циклу церковних служб тощо. Такі паломницькі подорожі можуть бути приурочені до визначних релігійних свят, різноманітних церковних подій тощо [26]. Релігійний туризм екскурсійно-пізнавального напрямку передбачає відвідання різноманітних релігійних центрів, де туристи можуть побачити релігійні об'єкти (музеї, діючі священні пам'ятки), помолитися, відвідати богослужіння, узяти участь у хресній ході, приуроченій до важливої церковної події, чи інших релігійних заходах [27].

Щодо загальної класифікації релігійно-паломницьких турів, то тут можна застосовувати різноманітні критерії й підходи для виокремлення таксономічних класифікаційних одиниць [28]. Дослідник релігійного туризму Патійчук В вважає, що найтиповішими ознаками класифікації релігійно-паломницьких турів на основі просторового підходу є мета релігійно-паломницького туру, його основні функції та призначення, мотиваційні цілі та завдання, які переслідують паломники, їхні кількісні (чисельність і масовість) та якісні (вікові й статеві особливості, соціальний, освітній, фаховий статус сімейний стан, расові, етнічні, конфесійні ознаки тощо) характеристики, тривалість паломницького туру, показниками рухливості паломників у ході його проведення, спосіб використання транспортних засобів та організації самих паломницьких турів, територіальні ознаки й геопросторові відмінності тощо (табл. 3.1).

За конфесійними ознаками релігійно-паломницькі тури поділяють на християнські – православні, католицькі, коптські, протестантські та ін.; мусульманські – шиїтські, сунітські й ін.; буддистські (ламаїстські та ін.); індуїстські; іудейські, синтоїстські, язичницькі тощо.

Таблиця 3.1 - Класифікація турів релігійного туризму [29].

Основна ознака	Класифікаційний вид туру
1а	2а
За конфесіями	Християнські: православні, католицькі, коптські, протестантські та ін.; мусульманські: шіїтські, сунітські та ін.; буддистські (ламаїстські та ін.); індуїстські; іудейські, синтоїстські, язичницькі
За ступенем віри (рівнем духовного розвитку)	Для релігійних фанатів; глибоко віруючих; віруючих; співчуваючих; невіруючих; атеїстів тощо
За метою призначення	Просвітницькі; виховні; повчальні; благодійницькі; меценатські; спокути за гріхи; із метою оздоровлення й зцілення тощо
За головним мотивом паломництва	Відвідування святинь: храмів, монастирів, мощей святих угодників, чудотворних ікон; могил видатних церковних діячів, цілющих джерел; місць життя й діяльності релігійних подвижників; участь у богослужіннях; участь у звершеннях таїнств (хрещення, сповідь, причастя, вінчання, маслосвяття тощо); участь у релігійних обрядах і церемоніях (хресні ходи, зібрання, публічні проповіді тощо); вивчення релігійної спадщини; дослідження сакральної архітектури, скульптури, живопису, церковно-ювелірної справи тощо
За основними функціями (спеціалізацією турів)	Освітні; навчальні; культурні; психологічні; оздоровчі; реабілітаційні; пізнавальні тощо
За об'єктами відвідування (основними ресурсами паломництва)	Поїздки до церков, монастирів, чудотворних ікон, мощей святих угодників; поїздки до відомих релігійних діячів та місць їхньої діяльності; поїздки до релігійних навчальних закладів; до природних релігійних об'єктів (цілющих джерел, печер, дерев та ін.) тощо
За характером використання релігійних ресурсів	Паломницькі; культурно-пізнавальні; загальноознайомчі; дослідницькі тощо
За геопросторовою (географічною) ознакою	Національні (українські); місцеві; внутрірайонні; регіональні (загальнодержавні); зовнішні (іноземні) – європейські, азіатські, африканські, північно- та південноамериканські тощо
За масштабами	Локальні; регіональні та світові (міжнародні)
За рівнем територіальної організації	До релігійно-паломницьких пунктів – тури мікрорівня (локальні); до релігійно-паломницьких центрів – тури мезорівня (регіональні; внутрідержавні); до світових релігійно-паломницьких центрів – тури макрорівня (макрорегіональні, світові)
За формою конфігурації маршруту	Лінійні; радіальні; кільцеві; комбіновані
За способом організації	Професійно організовані (планові); самодіяльні; неорганізовані; стихійні; аматорські тощо
За тривалістю	Тимчасові: короткотривалі (одноденні, 2–3-денні); середньої тривалості; затяжні; постійні, для певних категорій вірян (наприклад дєрвішів в ісламі)
За кількістю учасників	Індивідуальні; групові
За віковою ознакою	Для дітей; молоді; дорослих; сімейного типу; змішані
За соціальними ознаками	Для багатих (бізнес-обслуговування); середнього достатку; малозабезпечених (економ-класу)

Продовження таблиці 3.1

За фаховою орієнтацією	Для ченців та священнослужителів; мряян (науковців, учнів)
За правовим статусом	Ті, які не потребують юридичного підтвердження (переважно внутрідержавні, без оформлення відповідних документів, окрім фінансових); ті, що потребують юридичного підтвердження й оформлення відповідних документів або віз (здебільшого міжнародні)
За способом використання транспортних засобів	Пішохідні; гужові (жива сила в якості тягової); автомобільні (індивідуальні); автобусні; авіаційні (рейсові й чартерні); залізничні, тепловідні (морські, річкові, круїзні) тощо
За ступенем рухливості	Динамічні; гнучко-динамічні; відносно статичні (стаціонарні)
За сезонністю	Цілорічні; сезонні: літні, зимові, осінні, весняні тощо
За ступенем обов'язковості	Необов'язкові та обов'язкові (хадж – в ісламі до Мекки; омивання у водах Гангу в індуїзмі тощо)
За наявними обмеженнями	Без обмежень та з наявністю обмежень (аватон – заборона в'їзду жінок на Св. Гору Афон; з обмеженістю доступу для іновірців та жінок до окремих святинь в ісламі тощо)
За ступенем регламентації	Регламентовані (приурочені до релігійних свят, постів, подій тощо з наявністю регламенту на відвідування святинь у різні періоди року, наприклад у Великий піст та під час богослужінь, у деяких випадках не допускаються іновірці під час богослужіння); нерегламентовані

При розробленні турів як правило, чіткого розмежування не відбувається, так як тури можуть поєднувати, наприклад, відпочинкову складову разом з паломництвом, пізнавальну та відпочинкову складові, паломництво та пізнавальні аспекти тощо. Проте, в будь якому турі існує головна мотивація, відтак на її основі розробляється головна нитка туру відповідно до мотиву подорожі. Основою проектування турів є розроблення туристичних маршрутів, відповідно до мотивації подорожі.

2.2 Туристичний маршрут «Чарівні костели Прикарпаття»

Установлено, що більшість сакральних пам'яток місцевого й національного значення залучені до низки релігійних та паломницьких турів, однак, значна частина ресурсів не повною мірою використовується для популяризації та розвитку релігійного туризму в Карпатському регіоні. На ринку туристичних послуг пропонуються, переважно, паломницькі тури, на які є стабільний попит. Турів пізнавального характеру дуже мало. Тому актуальним завданням є формування маршрутів різних видів релігійних турів, особливо пізнавального характеру.

Територія Прикарпаття характеризується строкатим етнічним складом та складною історією. Складовою частиною нашої історії був польський період. Тому на території Івано-Франківської області є значна кількість костелів різної ступеня збереженості. Туристичний маршрут «Майже загублені Чарівні костели Прикарпаття» покликаний знайомити туристів з костелами області, які не входять до відомих туристичних атракцій та привернути увагу спільноти щодо необхідності збереження цих перлин сакральної архітектури. Даний маршрут буде основою для формування аналогічного туру, який матиме попит, перш за все у польських туристів. Основні туристичні об'єкти маршруту:

Костел святого Антонія та монастир бернардинців у Гвіздці

Костел святого Антонія та монастир бернардинців у Гвіздці Коломийського району спорудили 1723-1735 роках у стилі бароко. Унікальна пам'ятка архітектури, що складається із барокової дзвіниці, келій та безпосередньо костелу святого Антонія. Це один з найбільших і найвищих костелів Прикарпаття. Сучасний стан храму далекий від туристичної атрактивності, проте сама будівля є дуже органічна в ландшафті. Попри те костел є популярним серед туристів та улюбленню локацією для місцевих фотографів (рис. 2.1).

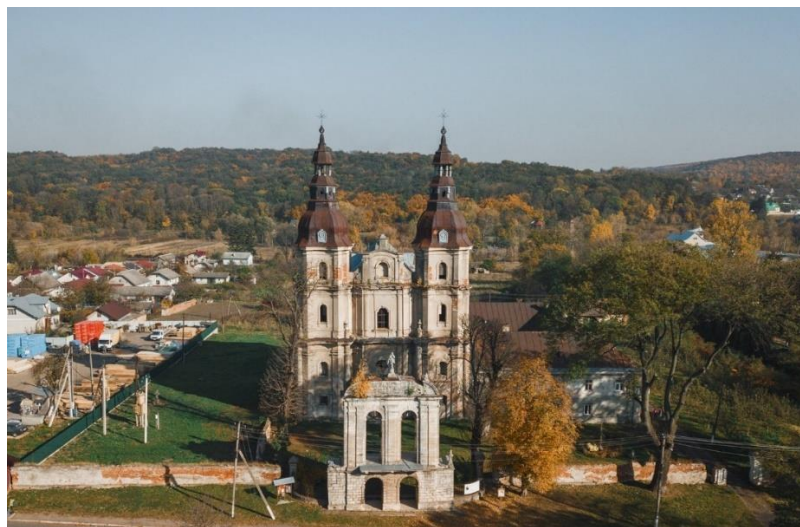

Рисунок 2.1 - Костел у Гвіздці
Домініканський костел у Чернелиці

У Чернелиці є одразу дві пам'ятки архітектури національного значення - замок та костел, яким вже понад 350 років. Замок розташовується у східній частині Чернелиці на не надто високому скелястому піднесенні над потоком, який за кілометр впадає в Дністер. Ренесансовий костел святого Антонія знаходиться зовсім поруч від замку. Костел було зведено практично одночасно із замком у 1661 році, а фундатором будівництва став Михайло Єжи Чарторийський, який передав храм ченцям-домініканцям. Ймовірно, костел входив до оборонної структури Чернелиці, і навіть мав підземне сполучення з замком (рис. 2.2). Буквально ще на початку 2000-х тому храм перебував у значно кращому стані, а його дах було покрито гонтом.

Рисунок 2.2 - Костел у Чернелиці

Костел Відвідин Пресвятої Діви Марії у Богородчанах

Ця церковна будівля донедавна мала назву Церкви святих апостолів Петра і Павла та належав до ПЦУ. Але у 2020 році будівля храму повернули громаді римо-католицької церкви. Католицький монастир засновано в Богородчанах в 1691 році. Перший храм був дерев'яним. У 1742—1762 роках його перебудували на мурований костел, а також збудували комплекс з палатами духовенства, огорожею і воротами. Комплекс сильно постраждав в роки Першої світової війни. Культова споруда в стилі бароко зберегла свою архітектурну аутентичність до наших днів. Втім, як і інші костели у цьому списку, вже давно потребує реставрації (рис. 2.3).

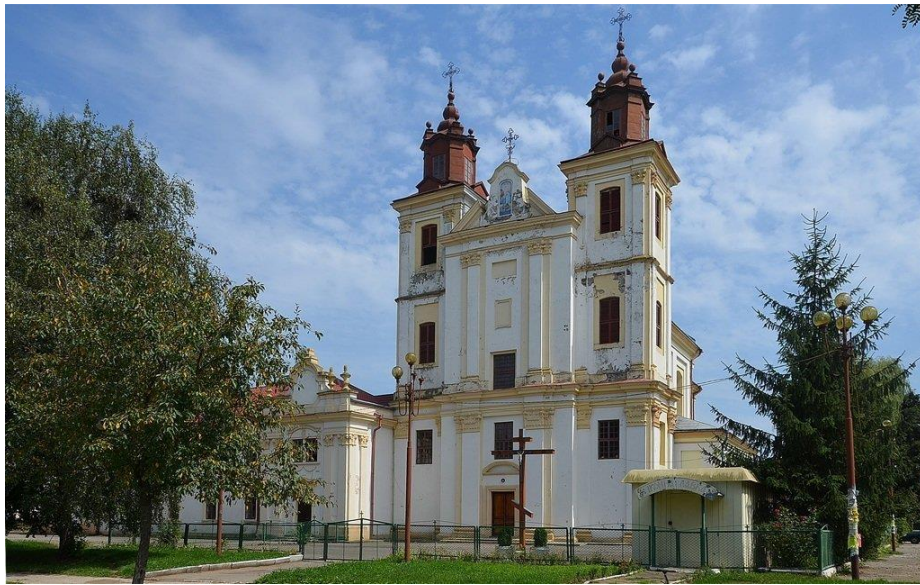

Рисунок 2.3 - Костел Відвідин Пресвятої Діви Марії

Храм Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці у Городенці

Треба відзначити, у Городенці є одразу два костели, яким близько трьох сотень років - католицький та вірменський. Колишній костел Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії — пам'ятка архітектури національного значення XVIII століття у стилі пізнього бароко в місті Городенка Івано-Франківської області. Костел споруджено у 1743-1769 роках на замовлення Миколи Василя Потоцького за проєктом архітектора Бернарда Меретина у співпраці з «галицьким Мікеланджело» — скульптором Йоганом Георгом Пінзелем. Костел прикрашало п'ять вівтарів і близько 30 скульптур роботи митця. Споруда вважається першою спільною роботою двох митців і однією з найцінніших пізньобарокових пам'яток на території колишньої Речі Посполитої. До комплексу входять також корпус монастирських келій та колона зі статуєю Пречистої Діви Марії (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Костел Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці

Санктуарій Матері Божої Цариці Миру в Більшівцях

Санктуарій Матері Божої Цариці Миру в Більшівцях — одна з найвизначніших пам'яток пізньобарокової сакральної архітектури XVII століття на теренах Західної України. У селищі Більшівці розташована перлина пізньобарокового стилю, Благовіщенський костел. Споруда настільки цінна в історико-архітектурному сенсі, що її включили до числа пам'яток Національного заповідника "Давній Галич". Костел Благовіщення оточують споруди монастирського комплексу Кармелітів. Колись це місце було одним із центрів наукового, культурного та релігійного життя краю. Монастирський комплекс у Більшівцях є одним із найкраще збережених, а після недавньої реконструкції він ще більше приваблює до себе: паломників— як духовний центр, а туристів — як цікава пам'ятка архітектури. Кармеліти— це представники католицького чернечого ордену. Його повна латинська назва— *Ordo fratrum Beatae Virginis Mariae de monte Carmel*, тобто Орден братів Пресвятої Діви Марії з гори Кармель. Вважається, що орден перебуває під особливим захистом Пресвятої Богородиці.

Католицьке храмове будівництво в Галичині було дуже поширене в той період, коли цей край України перебував у складі Речі Посполитої. Монастирський комплекс Кармелітів постав у тутешньому середмісті 1624 року, після того, як коронний гетьман Мартин Казановський запросив ченців ордену Кармелітів до Більшівців.

Через часті ворожі напади турків, татар, національно-визвольну війну 1648–1654 років монастир зазнавав значних руйнувань. Щоразу його відновлювали. У 19 столітті костел Благівіщення в Більшівцях і монастирський комплекс босих Кармелітів були одним із найбільших на Галичині духовних осередків. Тут зберігався найчисленніший архів краю. При монастирі діяв притулок для вбогих, функціонувала школа. У ХІХст. монастир кармелітів у Більшівцях був одним із найбільших у Галичині (свідчать документи, які зберігалися в його архіві до початку Першої світової війни). За описом 1788 р., архів налічував 701 том найрізноманітніших матеріалів.

Значних втрат зазнали і костел Благівіщення, і монастир у роки Першої світової війни, оскільки через Більшівці проходила лінія фронту. Після війни споруду реставрували, а з приходом радянської влади діяльність таких закладів була заборонена. Завдяки коштам добродійних організацій та римо-католицької церкви комплекс був реставрований. Костел Благівіщення – це базиліка з трьома навами, орієнтована на захід. Ім'я творця, який спроектував споруду, на жаль, не збереглося. Домінує у будівлі східний пластичний фасад, який увінчують капітелі іонічного ордеру. Храм має два яруси, збудований він із цегли на кам'яному фундаменті. По боках є дві вежі без завершень. Такий тип сакральної споруди, запозичений із північної Італії, став характерним для багатьох європейських будівель свого часу. Вхід до середини храму здійснюють через відкритий притвір, над яким влаштовано балкончик. Фронтон з лоджією має декоративне оздоблення, типове для барокового стилю. У ніші перед лоджією колись містилася фрескова композиція "Благівіщення". З південного боку костелу були монастирські келії, які утворювали у плані форму чотирикутника з прямокутним двориком всередині. Південний та східний корпуси келій не збереглися, їх розібрали, але в ході останньої реконструкції відновили. Фасади західного корпусу, який вцілів, не мають особливого декору, проте фахівці вважають, що найбільше відповідає духові барокового стилю саме західний фасад споруди (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Фасад споруди монастирського комплексу Кармелітів

Монастир був відомий чудодійною іконою («образом») Матері Божої святого Скапулярію, яку в народі називають Більшівецькою Божою Матір'ю. Про віднайдення ікони існує кілька версій. За однією з них, її знайшов гетьман коронного польського війська Мартин Казановський, коли воював з турецько-татарськими загарбниками. У час, коли здавалося, на порятунок та перемогу уже не було жодної надії, гетьман почав ревно молитися. Від цього його собака зіскочив у воду та приніс до пана згорток, у якому був чудотворний образ Богоматері з дитятком. Це було справжнім чудом для війська, адже після чарівної знахідки військо з успіхом перемогло нападників. Приїхавши додому Мартин Казановський помістив ікону в каплиці свого палацу, але потім вирішив виставити її для вшанування усім людям. Для цього звів дерев'яну церкву і передав її та ікону у власність ордену кармелітів. Згідно з наданим привілеєм папи Климентія XIII 18 серпня 1777 року відбулася урочиста коронація ікони Матері Божої. Визнання головою Католицької Церкви чудотворності ікони Матері Божої Більшівецької, а відтак і її коронація ознаменувалося найважливішою подією в історії цього святого місця. Під час війни, 1945 року, Чудотворний образ ченці-кармелітанці вивезли до Гданську у храмі св. Катерини, де він і досі зберігається.

Храм святого Франциска в Делятині.

Містечко Делятин займає своє окреме місце не лише в українській історії, але і в східноєвропейській, завдяки тому, що саме тут був один із найрозкішніших курортів у передгір'ї Карпат. Родзинкою Делятина є храм святого Франциска. Ця будова має не лише сакральне значення, але й значну архітектурну вартість, оскільки вдало імітує романо-готичний стиль. Закладка храму відбулася за участю імператора Франца-Йосифа. Австрійський государ прибув до дня заснування культової споруди і власноруч поклав кілька каменів майбутньої пам'ятки і насипав золоті монети в кути будівлі. Також на прилеглий до костелу території він посадив чотири кедра, які були привезені з Відня. Ця подія відбулася в 1857 році. Закінчення будівництва храму та його освячення відбулося в 1882 році. Архітектура пам'ятки відноситься до романо-готичному стилю. Висока прямокутний будинок із червоної цегли прикрашено великими вузькими вікнами у вигляді арки, кам'яними виступами з обох сторін, триярусній вежею, увінчаною хрестом, і прибудовою з гранованою дахом (рис. 2.6).

На основі вибраних об'єктів сформовано туристичний маршрут (рис.2.7). Очевидно, запропонований маршрут може стати основою для комплектування туру.

Рисунок 2.6 - Костел у Делятині

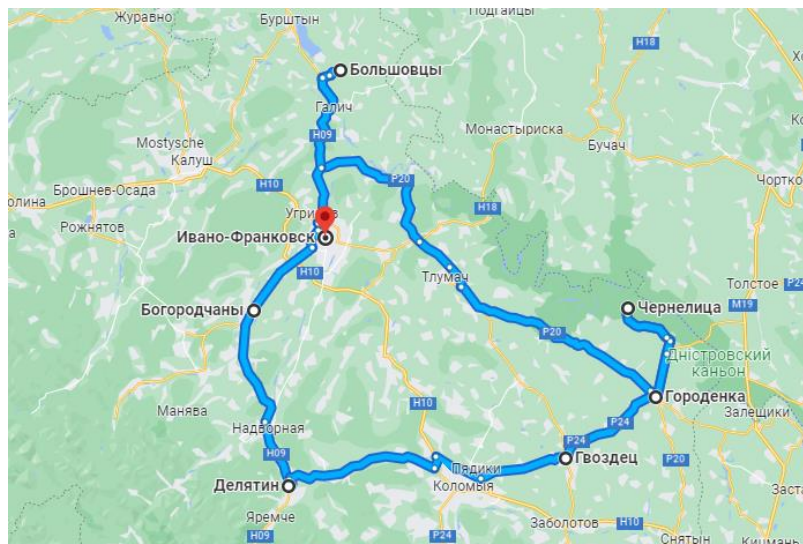

Рис. 2.7 – Схема маршруту «Чарівні костели Прикарпаття»

2.3 Туристичний маршрут «Пізнавальний: Сакральне мистецтво Прикарпаття»

Сакральне мистецтво Прикарпаття представлено унікальними творами мистецтва – іконами, написаними в різних техніках, предметами церковного ужитку, які мають мистецьку цінність, скульптурами релігійної тематики, сакральними спорудами різного архітектурного стилю. Об'єктами відвідувань туристів є храми та музеї. З мистецької точки зору найбільшу увагу привертають твори Пінзеля - всесвітньо відомого скульптора по дереву .

Архітектурна сакральна спадщина Прикарпаття — одна з найбагатших і оригінальніших у Східній Європі. Найбільшу цінність з точки зору оригінальності та унікальності мають давні дерев'яні церкви, які побудовані в період 16 – 19 ст. Дві з них належать до світової спадщини ЮНЕСКО. На основі 30 дерев'яних церков сформований туристичний маршрут «Карпатський шлях дерев'яної архітектури». Маршрут об'єднує давні автентичні дерев'яні храми українського та польського прикордоння, налічує 95 об'єктів сакральної спадщини України та 130 Польщі – найцінніші пам'ятки та взірці дерев'яної архітектури, а також об'єкти, які увійшли до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Нами сформований маршрут таким чином, щоб показати кращі зразки сакрального мистецтва Прикарпаття. Він об'єднує музеї міста Івано-Франківська та діючі релігійні храми. Об'єктами туристичного відвідування цієї тематики є Художній музей (Музей мистецтв

Прикарпаття) з найбільшою колекцією сакрального мистецтва (скульптури Пінзеля, ікони різних періодів, предмети церковного ритуалу тощо), Катедральний собор Святого Воскресіння, обласний краєзнавчий музей з унікальною сакральною експозицією, «голуба» церква в класичному бароковому стилі.

В Музеї мистецтв Прикарпаття іконопис XV-XIX ст. представлено у двох бічних навах, камерний простір яких нагадує масштаб невеликих дерев'яних церков Бойківщини, Гуцульщини і Покуття, звідки походить більшість іконописних творів. Художній музей містить цікаву колекцію ікон 18-19 ст., які були зібрані в храмах Прикарпаття. Деякі з них, з храмів Гуцульщини, виконані у стилі «примітивізму» та є унікальними зразками сакрального живопису. Іконопис 17 ст. за кількістю та якістю творів становить найбільш повновартісну частину експозиції музею. Більшість ікон цього періоду зібрані в т.зв. «золотому ланцюгу» храмів, які простяглись від Долинщини до Рогатина: на Калушині, Болехівщині, Рожнятівщині, Галичі та околицях. Площу під середхрест'ям костюлу заповнює барокова скульптура XVIII ст. Експозиція, що огортає інтер'єр по периметру, закінчується у східній наві пам'ятками народного ікономалярства і різьби XVIII-XIX ст [32]. П'ять скульптур, які представлені в музеї, в минулому були складовими створеного у 30 – 40-х роках XVIII століття декоративного-пластичного ансамблю колегіального костелу Непорочного Зачаття Діви Марії - ангелів і святих Андрія та Станіслава (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 – Скульптура ангела (колекція Художнього музею).

Святовоскресенський собор УГКЦ у Івано-Франківську має статус Катедрального собору Святого Воскресіння і містить цінні зразки сакрального живопису: розпису на стінах та ікон. Це діючий собор греко-католицької церкви Ікони та розпис на стінах собору належать відомим художникам Юліушу Макарівському і Модесту Сосенко (1875–1920р р.), іконостас розписував Антон Монастирський (1878–1969 рр.) (рис. 2.9).

Рисунок 2.9 – Іконостас Катедрального собору Святого Воскресіння

Обласний краєзнавчий музей є визначним науковим та культурно-освітнім закладом Прикарпаття. Працюють експозиційні відділи: природи, історії, народного мистецтва, археології. В музеї представлена велика колекція сакрального мистецтва. Найдавніша ікона краєзнавчого музею, датована XII століттям. Вона також має назву «Воскресіння Христове», на ній зображений класичний іконографічний сюжет: Ісус Христос постає в образі Нового Адама. У сяйві божественної мандорли Він стоїть на повалених воротах аду із хрестом у руках (рис.2.10). Особливість цієї сакральної пам'ятки в тому, що вона виконана зі сланцю. А це доводить, що авторами ікони були саме галицькі майстри, оскільки запаси сланцю завжди зосереджувалися у Дністрі. Пам'ятка дуже відома, опублікована в багатьох друкованих мистецтвознавчих джерелах.

Перлиною сакральної колекції Івано-Франківського краєзнавчого музею є ікона «Богородиця Одигітрія», яка вважається однією з найкращих і найзагадковіших святинь колекції. На ній – Марія з Ісусом на руках та з намистом на шиї. Для другої половини XVII століття, коли була написана ікона, традиція зображати Богородицю з намистом на шиї є доволі рідкісною. Схожі імпровізації притаманні для українських народних ікон пізнішого періоду, а також для грецької традиції.

Рисунок 2.10 - Ікона «Зішестя в Ад» («Воскресіння Христове»)

Окрім цього, подекують про дивовижну силу, яку випромінює ця сакральна пам'ятка. «Богородиця Одигітрія» має корони, які в церквах виготовляли для чудотворних ікон. Вони розміщені над головами Богородиці й Христа. «Слово «одигітрія» з грецької означає «та, що вказує дорогу», – пояснює Валерій Твердохліб. – Одигітрія є найпоширенішим типом богородичної ікони в Україні. Цей тип також є одним із найдавніших, хоча термін «одигітрія» почали використовувати тільки з XI сторіччя». За канонами, це ікона, де зображена Богородиця з Ісусом-дитям. Зазвичай маленький Ісус сидить на руках у матері. Правою рукою Він благословляє, а лівою – тримає згорток, рідше – книгу, що відповідає іконографічному типу Христа Вседержителя (рис.2.11).

Рисунок 2.11 – Ікона «Богородиця Одигітрія»

У експозиції музею також представлені інші ікони XVII-XIX ст. (рис. 2.12). Дані зразки сакрального живопису зібрані в межах Прикарпаття в різний час, ці ікони прикрашали храми Прикарпаття різних конфесій.

Рисунок 2.12 – Експозиція сакрального живопису краєзнавчого музею

Крім сакрального живопису в постійній експозиції музею знаходимо предмети релігійної атрибутики. Також експозиція музею містить унікальний артефакт –

релікварій святого Пантелеймона, який був створений у 18 ст. Це маленька дерев'яна скринька, де зберігають моці святих. Її унікальність полягає в тому, що такі скриньки з дерева робили дуже рідко, в основному – зі срібла. В середині скрині є зображення святого Пантелеймона та Богородицю з Ісусом на фоні намальованих морського пейзажу та церкви (рис.2.13). Реставратори припускають, що цей моцівник має грецьке походження. Релікварій повністю відреставрували, й наразі там перебувають моці 11 святих, привезених із Риму ще в ХІХ столітті. До речі, на олов'яній капсулі, де зберігаються нетлінні часточки святих, дивним чином проявився хрест [33].

Рисунок 2.13 - Релікварій святого Пантелеймона

Вірменський собор (Покровський собор Православної церкви України) – класичний приклад сакральної архітектури в стилі європейського барокко. Стіни церкви прикрашені унікальними розписами Яна Солеського. Інтер'єр церкви виконаний у стилі барокко (рис.2.14).

Рисунок 2.14 - Интер'єр «голубої» церкви (Покровського собору)

Запропонований екскурсійний маршрут пролягає в межах середмістя Івано-Франківська (рис.2.15).

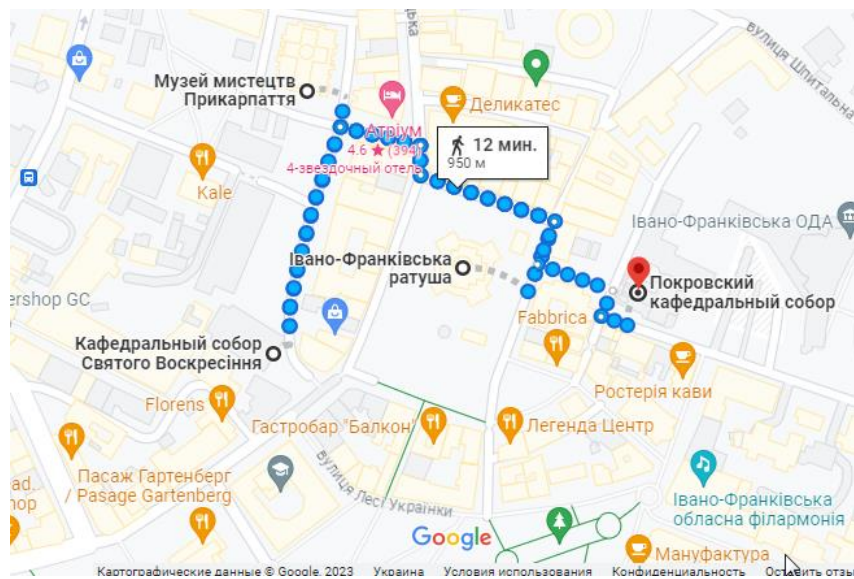

Рисунок 2.15 – Схема маршруту «Сакральне мистецтво Прикарпаття»

2.4 Туристичний маршрут «Місця сили Прикарпаття»

На українських землях продовжують знаходити сліди таємничих споруд, капищ і поселень. Древні святилища – особливо цікава тема, що може повідати нам вражаючі, а подеколи й просто неймовірні речі про нашу історію. Найбільше таємниць знає каміння, яке зберігає інформацію найдовше. Багато культових комплексів будувались саме у горах. Бо гори завжди вважались

нашими предками святими місцями, де живуть боги. За слідами святилищ вчені помалу відтворюють картини давніх українських цивілізацій, культур і культів. Та багато місць на цих картинах так і залишається навечно покритими таїною древності. В зв'язку з цим, вважаємо, що на ринку туристичних послуг будуть користуватися послуги таких пізнавальних турів (екскурсій). Тури по місцями сили пропонують деякі туристичні оператори (наприклад, «Дива країни») [34]. Нами запропонований маршрут «Місця сили Прикарпаття», який охоплює відвідування таких туристичних об'єктів: Терношорські скелі, гора Лисина Космацька, гора Писаний Камінь, урочище Довбушеві комори (рис. .2.16). Детально інформація про туристичні об'єкти описана в п. 1. 4. Даний маршрут може бути використаний як основа для цікавої пізнавальної екскурсії, так і для формування рекреаційного туру, мотивацією рекреації, фізичного та духовного відновлення, медитаційних практик.

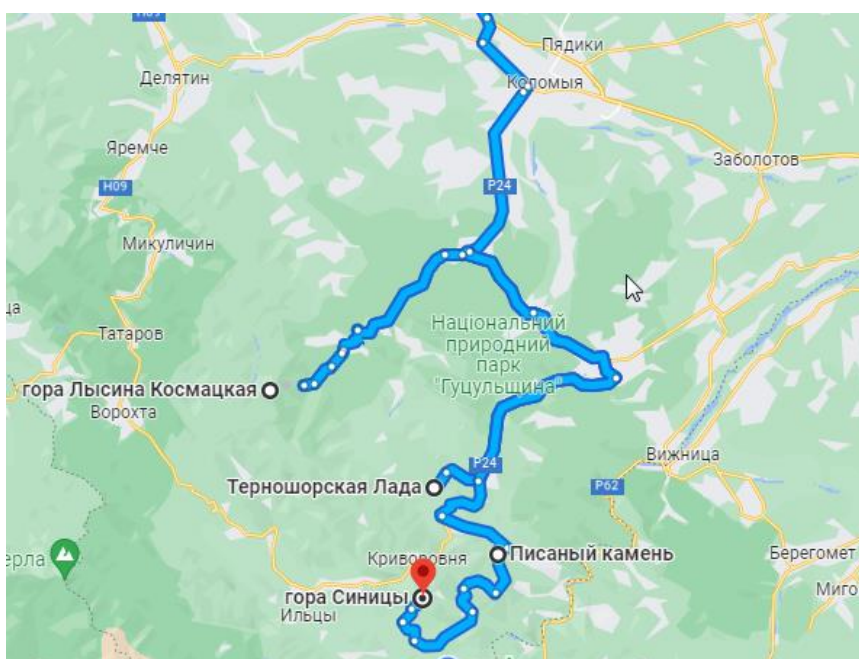

Рисунок 2.16 – Маршрут «Місця сили Прикарпаття»

2.5 Туристичний маршрут «Паломницькі святині Прикарпаття»

Паломництво - це мандрівка людей для поклоніння до святих місць. Паломницькі тури на відміну від релігійно-пізнавальних чи культурно-історичних, несуть певний віруванням сенс скоєння обряду, тобто не тільки пізнавальну мету. Паломники переважно дбають про релігію, про святі місця до яких вони приїхали.

Паломництво відіграє важливу загальноосвітню роль. Так, монастирі й храми в Україні завжди, були як місцем духовного продукування, так й культурними центрами. Як зазначалося в Р.1, паломницькі мандрівки мають глибоке історичне коріння та користуються сталим попитом на ринку туристичних послуг.

Нами запропоновано туристичний паломницький маршрут «Паломницькі святині Прикарпаття», який охоплює найбільші релігійні паломницькі центри Прикарпаття: Манявський скит, Погінський монастир Успіння Матері Божої, Гошівський монастир Отців Василіан, Гошівський монастир Згромадження Сестер Пресвятої Родини (рис. 2.17).

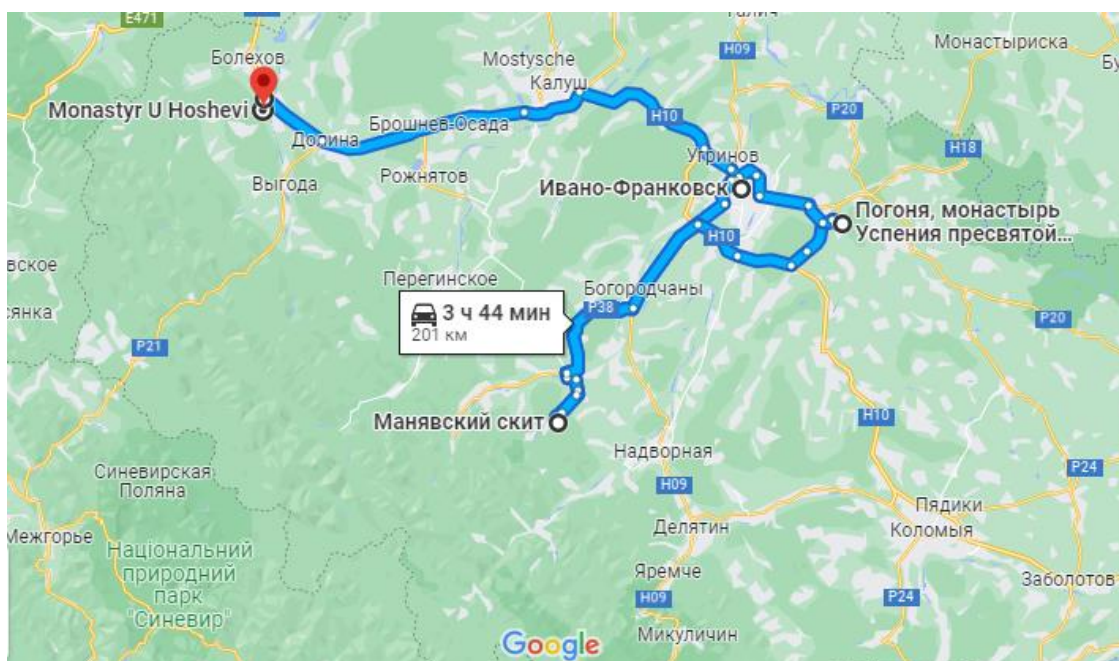

Рисунок 2.17 – Туристичний маршрут «Паломницькі святині Прикарпаття»

Даний маршрут буде основою для формування відповідного паломницького туру.

Найдавніший у Карпатах православний монастир Манявський скит стоїть відразу за селом, заслужив у народі назву українського Афону. Таке порівняння не випадкове, адже Манявський скит заснували ченці-послушники із цієї Святої Гори. Упродовж століть скит був не лише важливим релігійним осередком, а й культурно-освітнім та навіть промисловим. Святе місце з цілющою, за повір'ями, джерельною водою знаходиться у мальовничому карпатському міжгір'ї з оздоровлюючим мікрокліматом,

первісною дикою природою поблизу села Маняви Богородчанського району на Івано-Франківщині (відстань від обласного центру - 45 км). До Маняви йдуть паломники, їдуть туристи. Цей древній монастир заснований у 1608 році, але бере свій початок від 1240 року. Це часи, коли була зруйнована Києво-Печерська лавра і два її ченці (Іоникій і Пахомій) узявши з собою святу воду пішли шукати рівне за силою джерело. Таке джерело вони знайшли тут – у Маняві – на Блаженному камені. Саме тут, як розповідає легенда, сімсот років тому оселилися два київські ченці-мандрівники. Відомий Манявський Скит - це Блаженний камінь, на думку віруючих, це місце молитви й очищення від скверни, За народними переказами та твердженнями окремих істориків, саме з цього місця розпочав свою богоугодну історію Скит Манявський (рис.2.18).

Рисунок 2.18 – Скит Манявський.

Легенда також розповідає про те, що на території Манявського скиту лежать останки українського гетьмана Івана Виговського, який був похований тут разом із дружиною Ольгою, проте їхні могили досі не знайдено.

Монастир Успіння Матері Божої – чинний греко-католицький монастир Чину Св. Василя Великого у селі Погоня Тисменицького району Івано-Франківської області. Це відомий паломницький центр, головним чином через те, що тут міститься чудотворна ікона Божої матері. За переказами, у 13 ст. біля с. Погоня воєвода короля Данила Галицького розбив тут татарський загін. Виконуючи обітницю, дану перед битвою, він збудував на цьому місці церкву. Згодом ця земля почала славитися

чудами, цілющої сили набуло джерело. Навколо нього почали селитися ченці та була побудована церква, яка згодом згоріла. Вже в час відновлення української державності було повернуте незаконно конфісковане майно монастиря та відбудована церква (рис. 2.19).

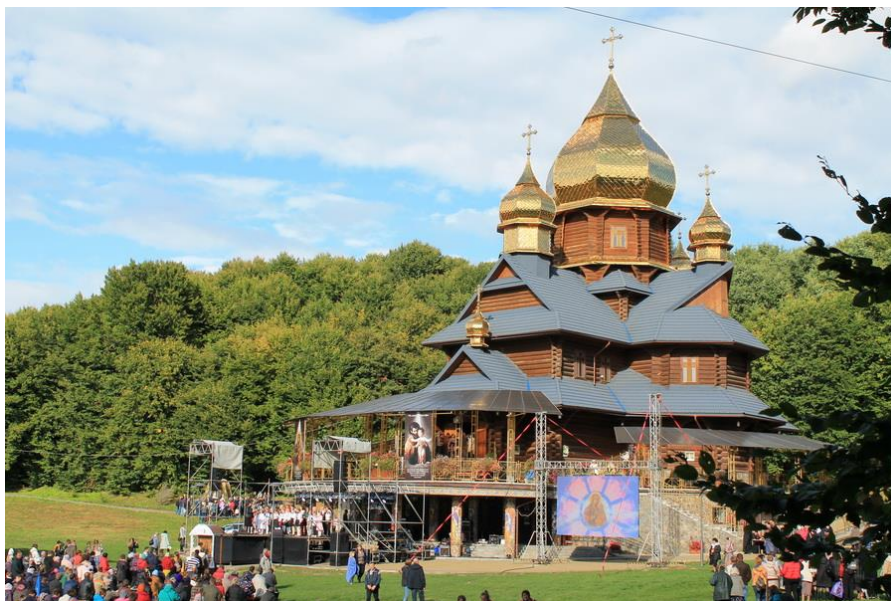

Рисунок 2. 19 – Погінський монастир після відбудови

У Долинському районі Івано-Франківської області розташований Гошівський монастир, збудований ще у 16 столітті. Він утворився на основі греко-католицького храму Преображення Господнього, який височіє на Ясній горі в селі Гошів, і досі залишається одним із найпопулярніших в Україні паломницьких місць. Вважається однією із найвеличніших релігійних та історико-архітектурних святинь Західної України. Перша згадка про чоловічий монастир в урочищі "Чорний Ділок" датується 1464 роком. Саме завдяки цим ченцям 1570 року тут вже з'явилися дерев'яна церква і обитель, на основі яких й утворився сучасний Гошів. Під час татарських набігів церкву було спалено, а монахів убито. За деякий час святиню відновив місцевий землевласник. За легендою, ігумену Йосафату Ленчевичу явилася Матір Божа, яка допомогла порадою та додала сил у відбудові храму. Роботи закінчилися 1772 року. Коли кількість прихожан та ченців сильно зростає, довелося збудувати більший і надійніший кам'яний храм, який би всіх уміщав. Його спорудили 1842 року. Саме ця

церква й стоїть у Гошеві донині. Монастир на 16 келій було збудовано трохи раніше – 1833 року, за проектом архітектора Мозера. Монастир у Гошеві знову повернувся у підпорядкування греко-католицькому чину Святого Василя Великого у лютому 1990 року (рис.2.20).

Рисунок 2.20 – Гошівський монастир Отців Василян

У селі Гошів розташована ще одна релігійна святиня – монастир Згромадження Сестер Пресвятої Родини. Жіночий монастир був заснований в 1911 році. Першою главою обителі стала Тереза-Текля Юзефов. Жіночий монастир сестер Пресвятої Родини активно займався благодійністю, черниці вели виховну та просвітницьку роботу в рядах парафіян. У 50-ті роки минулого сторіччя радянська влада скасували монастир, а сестер, які проживали в ньому, відправили на заслання. Зараз монастир відбудований, сюди приїжджають на реколекції богопосвячені особи, священники, ченці, миряни (рис.2.21). Тому вважається, що молитва та перебування тут несе душевне зцілення. Тут проходять реабілітацію українські військові, влітку працює дитячий табір. Монахині монастиря є активними катехитами навколишніх шкіл.

Рисунок 2.21 – Гошівський монастир Згромадження Сестер Пресвятої Родини

Таким чином, сформовані туристичні маршрути можуть бути основою для створення турів чи екскурсійних програм релігійного туризму різного спрямування. Основні функції в релігійному туризмі є різноплановими. Вони дають більш ширше уявлення про значимість розвитку такого виду туризму в регіоні. До таких функцій належать:

- інтеграційна – об’єднання людей за конфесійною належністю; створення умов для солідарності і згуртованості соціальних груп, підтримка рівноваги релігійних суспільних відносин, їхньої гармонізації;
- комунікаційна – можливість спілкування людини з одновірцями, з Богом;
- регулятивна – забезпечення поведінки людини за заздалегідь визначеною схемою (культові обряди, норми, вимоги тощо);
- світоглядна – дає змогу уявити свою картину світу, зокрема зрозуміти, у чому сенс людського життя, місця людини на Землі;
- духовно-просвітницька, або теологічна, – ознайомлення з основами віри, з релігійними практиками;
- рекреаційна, або терапевтична, – оздоровлення, зцілення (зняття виробничої чи невиробничої психофізіологічної втоми, душевних мук), відновлення фізичних і духовних сил людини;
- естетична – розвиток естетичного і художнього смаку;

- пізнавальна – ознайомлення з архітектурою, історичними та мистецькими характеристиками певних сакральних споруд, їхньою релігійною та духовною суттю;
- компенсаційна – зняття життєво важливих суперечностей і проблем людського буття; психологічно компенсує обмеженість, безсилля, залежність людей від умов існування, наповнює сенс їхнього життя;
- соціальна, чи соціокультурна – гармонійний розвиток особистості; зближення народів;
- економічна – формування сфери послуг і зв'язків з іншими галузями господарства; розвиток окремих територій і сприяння зайнятості населення; збільшення грошових надходжень до бюджету;
- виховна – одержання знань протягом мандрівки про сакральні об'єкти у краєзнавчому, історико-архітектурному та мистецько-сакральному аспектах

РОЗДІЛ 3 МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ТУРІВ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

3.1 Характеристика попиту на релігійний туризм в Україні.

Релігійна традиція українського народу та наявні сакральні ресурси сприяють формуванню стійкого попиту на паломницькі тури та формуванню в нашій країні ринку релігійного туризму. Так з загального туристичного потоку туристів, що прямують до України 64 756 осіб мають за мету відвідання релігійних святинь [35]. Іноземними споживачами вітчизняного турпродукту в релігійному туризмі є росіяни, білоруси, болгары, словаки, чехи, євреї, представники кримсько-татарської діаспори. Найбільший паломницький потік до України формують іудеї, що прямують до синагог та цвинтарів Києва, Львова, Жовкви, Белза та представники однієї з гілок іудейства (хасидів), які відвідують Меджибіж, де працював і був похований засновник хасидизму Бел Шем Тов, могили Рабі Нахмана в Умані, Леві Іцхака в Бердичеві, Мордехая Тверського в Житомирі, Ієхіля Міхеля у Новоград-Волинському та ін. Другим за кількістю прочан є паломницький потік з Росії до православної Києво-Печерської, Почаївської, Святогірської лавр та православних монастирів України: Троїцького, Єлецького Успенського, Данівського Георгіївського, Святотроїцького у Корці, Межиріцького, Святобогоявленського у Кременці, Святогірського Свято-Успенського у Зимному, Святотроїцького у Густині, Спасо-Преображенського Мгарського, Топловського у Сімферополі. Третім за величиною є потік прочан з Польщі до католицьких та греко-католицьких святинь. Об'єктами паломництва переважно виступають храми Львова, Жовкви, Белза, Білої Церкви, Бердичева, Полонного, Гошева, Зарваниці, Погоні та інших міст переважно Західної України. Етнічними українцями, що емігрували до Польщі під час комуністичних репресій особливо часто відвідуються релігійний комплекс у Зарваниці, який є одним із 15 духовних світових Богородичних центрів, визнаних Вселенською Католицькою Церквою, Крехівський Василіанський монастир, Унівський монастир та інші святині Західної України.

Паломницькі потоки зі сусідніх країн: Білорусії, Словаччини, Румунії, Молдови формуються в переважній більшості етнічними українцями, які в силу свого прикордонного положення стали мешканцями інших країн і тепер є паломниками різних конфесій України (рис. 3.3).

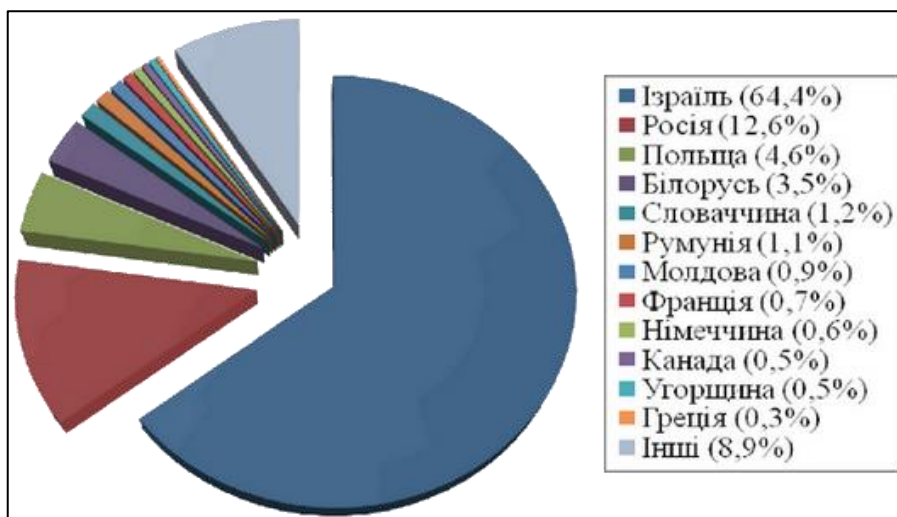

Рисунок – 3.3 Поїздки іноземців в Україну з релігійною метою [36]

На формування внутрішніх паломницьких потоків має вплив фактор транспортної доступності. Туристичні подорожі з релігійними цілями в Україні можуть охоплювати всі регіони країни, оскільки у кожній області є святі місця, в яких хочуть побувати паломники. Вони відомі своїми фізичними характеристиками, цілющими властивостями і явищами Святих, а також неповторною красою архітектурних ансамблів. Переважно віруючі відвідують святині, що знаходяться на невеликій відстані від їхнього місця проживання, хоча кожен повинен хоча б раз у житті побувати у таких величних паломницьких центрах України як Києво-Печерська та Почаївська лаври.

На українському ринку туризму вже тривалий час функціонують туристичні суб'єкти господарювання, які займаються практичною організацією поїздок як прочан так і екскурсантів, і які спеціалізуються на наданні послуг у сфері релігійного туризму. Організацією переважної більшості турів для прочан традиційно займалися структури, які діють при паломницьких відділах єпархій (це стосується християнських релігійних конфесій) та аналогічних структур інших релігійних конфесій (ісламської, іудейської та іншого спрямування). Як правило для організації таких турів необхідно отримати дозвіл (благословення).

У цілому в Україні нараховується близько 130 паломницьких відділів, служб, агентств, фірм. Географія пропонованих ними маршрутів охоплює всю територію України та усі країни Європи і Близького Сходу. У середньому одна така служба

пропонує за рік приблизно 50 поїздок. Визначити кількість внутрішніх релігійних туристів не є можливим. Якщо припустити, що усі активні віруючі здійснюють туристичні поїздки тільки з релігійними цілями, то їх частка у загальному туристичному потоці займає від 8,5% до 20%. Тоді на релігійний туризм припадає від 160 до 360 тисяч організованих поїздок і екскурсій, з яких 120–300 тис. – зарубіжні, і лише 25–60 тисяч – внутрішні. Виходить, що в Україні частка релігійного туризму в загальному туристичному потоці навряд перевищує 8–10%, але швидше за все – вона нижча. Тобто, рівень розвитку релігійного туризму в Україні як мінімум в два рази нижче, ніж у середньому в світі. Державний статистичний бюлетень з туризму враховує лише організованих туристів та екскурсантів, які оформили путівки в українських туристичних фірмах. Туристи-аматори та турфірми в облік не включаються. Лише опосередковано і дуже приблизно можна визначити кількість вітчизняних релігійних туристів. Кількість іноземних паломників в Україну складає в середньому 60–70 тисяч, релігійно-пізнавальних іноземних туристів приблизно стільки ж. З них дві третини складають ізраїльтяни, російських паломників не більше 15% (8–10 тисяч паломників). За даними місцевих спостережень у 2015 році кількість релігійних туристів у Львові склала близько 700 тис. осіб, у Києві – близько 600 тис. осіб, у Почаєві – не більше 500 тисяч, у Зарваниці – до 500 тисяч, у Джублику – до 300 тисяч, у Святогірську – близько 100 тисяч [37]. До 2020 року в Україні значно збільшувалось паломництво туристів, що виїждять за кордон з релігійно-пізнавальними цілями. Основними пунктами цих поїздок є: Ізраїль, Італія, Греція, Кіпр, Туреччина, Саудівська Аравія та інші, відповідно до релігійних напрямків, таких як християнство (православ'я, католицизм), іслам та іудаїзм. Багато туристів з культурно-пізнавальною метою їдуть в Ізраїль з його ранньохристиянськими і мусульманськими пам'ятниками. Туристи проявляють значний інтерес і до Йорданії. Ця земля згадується в Старому і Новому Заповітах, тут протікає ріка Йордан, у водах якої хрестився Христос. Традиційно значними є туристичні потоки в Грецію – спадкоємицю великої Візантії, колыску православ'я з її гірськими монастирями, чернечою республікою Афон, у Ватикан – центр католицької церкви, у Францію.

Сьогодні на ринку релігійного туризму функціонує небагато підприємств, які детально володіють настільки специфічним туристичним продуктом і усвідомлюють всі його тонкощі. Так, на ринку релігійного туризму у місті Івано-Франківську працює близько 10 суб'єктів господарювання. Слід згадати також паломницькі центри та релігійні спільноти, які організовують паломницькі поїздки самостійно. Тому, для успішної організації туризму в духовних релігійних центрах доцільною є співпраця туристичних підприємств з діячами церкви, а також широке впровадження інструментарію некомерційного маркетингу.

За віковою ознакою ринок релігійного туризму доцільно сегментувати за такими категоріями [38]:

- молодь (від 18 до 29 років). Ця вікова категорія охоплює близько третини релігійних туристів. Вони, як правило, є прихильниками бюджетного туризму і, передусім для ночівлі, обирають просте житло. Хостели тематичні, паломницькі центри або молодіжні гуртожитки є популярними серед цієї категорії, і товариство (зустріч з іншими молодими релігійними мандрівниками) також важливе для них. Багато молодих мандрівників приєднується до туристичних груп, ініційованих їх церквою або іншим релігійним центром, їх дуже цікавить релігійна культура, вони, як правило, дуже відкриті до комунікацій.

- особи віком від 30 до 55 років. Для цієї вікової категорії саме мета подорожі - це привід подорожувати. Вони шукають цікаву духовну програму і хочуть гнучкості та достовірної інформації про DESTИНАЦІЇ та заплановані заходи, позаяк їм подобається відвідувати і брати участь у релігійних обрядах. Окрім цього, такі релігійні туристи надають перевагу зустрічам з місцевими жителями та спілкуванню з іншими мандрівниками, які перебувають у схожій подорожі. Показово, що із усіх вікових груп саме люди віком 30-55 років найбільше схильні здійснювати паломництво. Насамперед це пов'язано з тим, що значна частина релігійних туристів зазначеної вікової категорії переживає так звану кризу середнього віку і для них релігійні заходи - це передусім духовне оновлення, тобто духовність таких туристів є набагато важливішою аніж традиційна релігія.

- туристи старшого віку (55 років і більше). Люди цієї вікової категорії складають приблизно половину всіх релігійних туристів, причому жінок серед них більше, ніж чоловіків. Ця категорія релігійних туристів віддає перевагу житлу високого класу та бронює власні подорожі через туроператора. Порівняно з двома попередніми віковими категоріями, туристи старшого віку витрачають найбільше грошей на релігійні подорожі. Вони посилено цікавляться релігійною культурою і, як правило, належать до традиційних і консервативних соціальних груп суспільства. Релігійні туристи старшого віку насамперед обирають найпопулярніші релігійні туристичні напрямки, зокрема Ізраїль або Мекку. Зазвичай ці туристи подорожують з одним або двома компаньйонами, яких вони добре знають, і надають перевагу організованим груповим турам. Вони, як правило, обирають повний туристичний пакет, і прагнуть віднайти спеціалізованого надавача індивідуальних релігійних послуг, щоб здійснити свою мрію, і навіть готові додатково платити за це премію. Широке застосування має сегментація ринку релігійного туризму за видом релігії: католицизм, іслам, буддизм, конфуціанство, індуїзм.

3.2 Просування релігійного туризму.

Для реалізації ефективного маркетингу релігійного туризму слід враховувати особливість туристичного продукту, специфічний ринок та цінову політику в його межах, особливість мережі дистриб'ютерів. Забезпечення систематичного та надійного зв'язку з потенційними споживачами, туристичними агентами, що скорочує зв'язок між споживачем і виробником туристичного продукту. Цей зв'язок важливий для впливу на цільову групу споживачів. При просуванні туристичного продукту релігійного туризму необхідно переконати споживача у якості та надійності продукту та втому, що цей продукт найбільше відповідає запитам клієнта. У практиці маркетингу розрізняють чотири способи просування туристичного продукту (рис. 3.2).

До видів просування релігійного туристичного продукту належать рекламний і не рекламний вид просування. В туристичні галузі розглядають в основному рекламні способи просування туристичного продукту.

Рисунок 3.2 - Засоби просування туристичного продукту

Так як метою реклами є: максимальне привернення уваги; підвищення інтересу до продукту; передавання інформації. По суті рекламні засоби це такі матеріальні засоби, які сприяють розповсюдженню рекламного повідомлення та досягненню максимального рекламного ефекту. Як правило, застосовують кілька рекламних засобів в просуванні продукту. Розрізняють поняття рекламних засобів та поняття носіїв рекламних повідомлень. Відповідно рекламні елементи це зміст та форма рекламного повідомлення, а не рекламні елементи це матеріали та технічні носії рекламного повідомлення [39]. Сукупність рекламних засобів дозволяє рекламодавцю ефективно впливати на споживачів туристичного продукту, така реклама більш ефективно підштовхує їх до придбання туру.

Рекламна інформація поширюється в різний спосіб: через ЗМІ, соціальні мережі, телебачення, місцеве радіо тощо. Як правило, використовуються різноманітні засоби реклами, для досягнення найбільшої ефективності. Вона відрізняється складовими елементами, особливостями використання та розповсюдження, охопленням та ефективністю впливу [40]. Вибір потрібної реклами, яка дає найкращий результат – це клопітка робота, яка базується на основі аналізу особливостей каналів масової інформації, відбувається наступним чином: визначення кількісних показників охоплення аудиторії; доступність для користування відповідними каналами, вартість реклами та ефективне управління яке полягає в спрямуванні передачі інформації по

каналу цільовій аудиторії; популярність каналу серед потенційних та дійсних споживачів. Основні види реклами зображені на рисунку (рис. 3.3). [41]

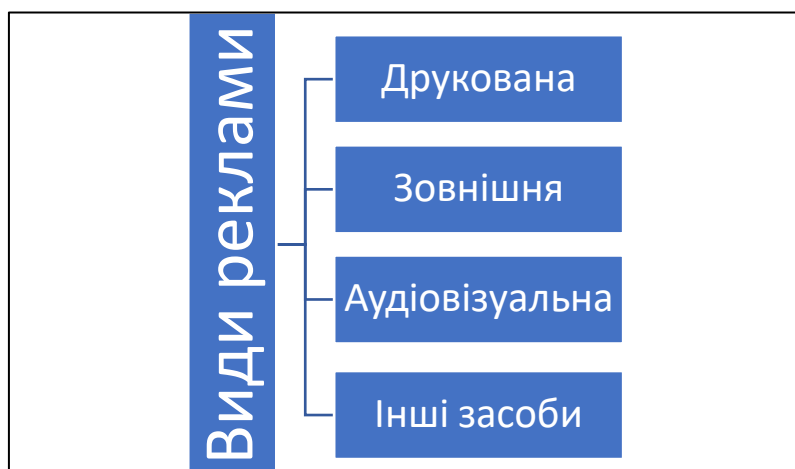

Рис. 3.3 - Види реклами (складено автором на основі [41])

Для просування та реклами різних видів релігійного туризму на ринки туристичних послуг у багатьох країнах використовуються можливості релігійних організацій та асоціацій, у колаборації з туристичними компаніями, які є бізнесово зацікавлені у розвитку цього туризму, а протягом останнього періоду проводяться конгреси, конференції, біржі та спеціалізовані виставки. Практика проведення конференцій та конгресів у процесі проведення виставок поширена для зростання кількості презентаційних заходів, розвитку нових форм презентацій можливостей туристичних фірм – рекламних турів, участі у виставках, створення каталогу спеціалізованих об'єктів релігійного туризму. Подібні форми просування туристичного продукту релігійного туризму активно застосовують на італійському ринку туристичних продуктів. Так, у 2004 році в Італії відбулася Міжнародна біржа релігійного туризму і захищених територій, яка об'єднала релігійний туризм з іншими акціями мистецького характеру, які презентували мистецтво, історію, природу Італії [42]. Проведення таких подій сприяє розвитку релігійного туризму.

З метою просування релігійного туризму корисними є ініціативи, які спрямовані на відновлення і підтримання святинь. Прикладом може бути болгарська ініціатива з ремонту та реставрації православних храмів в Смоляне (Болгарія) в 2009 році за

програмами підтримки Європейського Союзу. [43]. Міжнародна конференція, організована на Кіпрі у співпраці з ВТО та Кіпрською Православною Церквою організувала в Нікосії в жовтні 2006 року обговорювала проблеми релігійного туризму як особливого виду туристичних мандрівок; напрямки взаємодії між органами влади та туристичними операторами, релігійними організаціями які просувають релігійний туризм.[44]. Конференція з проблем релігійного туризму, яка відбувалася у в Кракові у 2013 року окреслила роль релігійного туризму як найважливішого елементу культурної інтеграції Європи [45]. Для Греції релігійний є важливим чинником розвитку окремих регіонів [46]. Важливим центром релігійного туризму є Франція, яка має 10 тисяч релігійних пам'яток охоронного статусу. У кожному з міст таких як Лурд, Мон-Сен-Мішель, Шартр, Невір, , Рокамадур, Ле Пюї-ан-Веле тощо відвідувач може весь спектр туристичних послуг, включно із відвідинами туристичних заходів і подій, окрім розміщення та харчування. Крім того, тут можна отримати всю необхідну інформацію для організації групової поїздки, допомогу в підготовці програми за різними маршрутами відвідування цих міст [47].

Таким чином, можемо констатувати, що найбільш дієвим механізмом просування продуктів релігійного туризму є тісна співпраця суб'єктів туристичної діяльності, які займаються релігійним туризмом та єпархіальні служби відповідних конфесій, які зацікавлені в просуванні релігійних поїздок різної мотивації.

Найбільш дієвим способом просування релігійного туризму в сучасних умовах діджиталізації вважається реклама в соціальних мережах та через мобільні додатки. Вона дозволяє за незначні кошти охопити велику цільову аудиторію. Потенційні споживачі релігійного туризму на сьогодні мають доступ та, як правило є активними користувачами соціальних мереж та мобільних додатків. Зважаючи на те, що у бакалаврській роботі запропоновані маршрути релігійного туризму доцільним буде розрахувати витрати на просування туристичних продуктів релігійного туризму. Відповідно до оцінки активності 96% користувачів смартфонів використовують Viber у своїй повсякденній діяльності, 85% - читають реклами, які надходять, 45% користувачів переходять за посиланнями для отримання додаткової інформації.

Таким чином, реклама у Viber є ефективним інструментом просування в тому числі туристичних продуктів.

Розрахунки витрат на рекламу протягом 1 місяця здійснювалися з допомогою програми на основі «EXEL». У розрахунках прийнято, що туристична фірма має базу з 200 клієнтів, з якою періодично комунікує в різний спосіб. Середня вартість рекламних повідомлень у вайбер становить біля 1000 грн в місяць залежно від обсягів поширення та активності поширення рекламної інформації. Таким чином, якщо денний платіж становить 33 грн. загальні витрати на рекламу у Viber становлять 1020 грн. в місяць (рис. 3.4.).

Поширення у соціальних мережах відбуватиметься через Facebook. Для визначення кількості лідів необхідно розуміти яка цільова аудиторія даного виду туризму. Приймаємо, що для нашого просування туристичних маршрутів цільова аудиторія складає 2000 осіб. Як правило, цифра залежить від особливостей цільової аудиторії, типу реклами, можливостей бюджету туристичної фірми та типу сформованої рекламної кампанії. Якщо приймати середню ціну на просування допису в соціальних мережах (приблизно 5доларів), а обсяг ліду – 2000 одиниць, то загальні витрати на рекламу в мережі становитиме 6200 грн. в місяць. Звичайно, це приблизні розрахунки, проте вони дають уявлення про оптимальність такого просування туристичних маршрутів в порівнянні з традиційними форматами реклами.

Таким чином, загальні витрати на просування нових туристичних маршрутів релігійного туризму 7220 грн. в місяць (див.рис.3.4). Такі витрати є посилюючими для туристичних операторів, які відповідно до Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності мають здійснювати діяльність щодо просування власних туристичних продуктів та які є більш фінансово спроможні, ніж туристичні агенти.

Поштовхом щодо розвитку релігійного туризму є російсько-українська війна, яка фактично відбувається з 2014 року. Традиційно у важкі часи релігія стає більш важливою у житті людини, основою, на яку можна опертися в період небезпечної для життя повсякденності. Так, результати досліджень Центру Разумкова, які були проведені у другій половині 2022 року показало, що люди більше повертаються до церкви та релігії як захисника ментального здоров'я. Тому кількість громадян, які

стверджували, що є віруючими, зросла з 68% у 2021 року до 74% у кінці 2022 року [48].

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
4																
5																
6		01.01.2026	02.01.2026	03.01.2026	04.01.2026	05.01.2026	06.01.2026	07.01.2026	08.01.2026	09.01.2026	10.01.2026	11.01.2026	12.01.2026	13.01.2026	14.01.2026	15.01.2026
7		ср	чт	пт	сб	нд	пн	вт	ср	чт	пт	сб	нд	пн	вт	ср
8		Viber / Telegram (спільноти, канали чи групи у месенджерах)														
9	Витрати, грн	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33
10	К-сть підписників	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600
11	Вар-ть підписника	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055
12																
13																
13																
14	Витрати, грн	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
15	К-сть лідів	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000
16	Вар-ть ліда	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
17																
18																
19																
19	Підсумки місяця	Витрати, грн	Кіл-ть лідів/підписників	Вар-ть ліда/підписника	Кіл-ть продажів	Комісія повна, грн	Середня комісія, грн	ROI, %	Собівар-ть 1-го							
20	Viber / Telegram	1020	18600	0,0548387	x	x										
21	Соцмережі	6200	62000	0,1	x	x										
22																

	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	
4																		
5																		
6		15.01.2026	16.01.2026	17.01.2026	18.01.2026	19.01.2026	20.01.2026	21.01.2026	22.01.2026	23.01.2026	24.01.2026	25.01.2026	26.01.2026	27.01.2026	28.01.2026	29.01.2026	30.01.2026	31.01.2026
7		ср	чт	пт	сб	нд	пн	вт	ср	чт	пт	сб	нд	пн	вт	ср	чт	пт
8																		
9		33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33	33
10		600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600	600
11		0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055	0,055
12																		
13																		
14		200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
15		2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2000
16		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
17																		
18																		
19																		
20																		
21																		

Рисунок 3.4 - Розрахунок вартості реклами за місяць у Viber та Facebook у EXEL

Для розуміння цінового діапазону релігійних турів розроблена калькуляція туру «Святині Прикарпаття». Автобусний тур розрахований на 3 дні (2 ночі). Тур передбачає піші екскурсії релігійними пам'ятками Івано-Франківської області та автобусні переїзди між пунктами. Зміст і графік просування по маршруту подано в таблиці 3.1. Під час туру туристи будуть мати можливість побувати в трьох паломницьких центрах області: Гошівський монастир, Манявський Скит, та монастир в с. Погоня. Крім духовних об'єктів тур довершують пам'ятки природи: Скелі

Довбуша неподалік с. Бубнище та Манявський водоспад. Орієнтована калькуляція туру подана в таблиці 3.2.

Таблиця 3.1 - Зміст і графік просування на маршруті туру.

№	Пункти маршруту і обслуговування	Відстань між пунктами, км	Програма обслуговування					Найменування заходів	Тривалість
			Сніданок	Обід	Вечеря	Без харчування	Ніч ліг		
1	м.Івано-Франківськ	-				+		-	-
2	м.Калуш	34,1				+		Екскурсія в парафіяльний костел Св. Валентина.	1,5 год
3	м.Долина	30,0		+				Екскурсія в римокатолицький костел Різдва Діви Марії.	1,5 год
4	с.Гошів	11,7				+		Екскурсія в Гошівський Монастир.	1,5 год
5	с.Бубнище	16,8				+		Екскурсія по Скелям Довбуша.	2 год
6	м.Болехів	12,0			+		+	-	-
7	м.Болехів	-	+					-	-

Продовження таблиці 3.1									
8	сmt.Рожнятів	34,8				+		Експедиція в храм Різдва Христового.	1,5 год
9	с. Манява	48,3		+				Експедиція в Манявський Хресто-Воздвиженський монастир, до Блаженного каменя та Манявського водоспаду.	3,5 год
10	с.Підгір'я	24,1			+		+	Експедиція в храм Різдва Христового.	1 год
11	с.Підгір'я	-	+					-	-
12	сmt. Богородчани	2,0				+		Експедиція в Домініканський римокатолицький монастир.	1,5 год
13	с.Погоня	35,5				+		Хресна дорога, Експедиція в монастир Успія Матері Божої.	2 год

Продовження таблиці 3.1									
1 4	м.Тисмен иця	11,3		+				Експерсія в храм Різдва Пресвятої Богороди ці.	1 год
1 5	м.Івано- Франківс ьк	11,5				+		Експерсія в Костел Христа Царя, концерт органної музики.	2 год
	Всього	272,1							

Опис туру.

День 1

9.30 – збір групи біля центрального входу вокзалу в Івано-Франківську;

10.00 – виїзд з Івано-Франківська;

10.40 – Калуш, експерсія в храм Св.Валентина;

12.40 – прибуття в Долину, обід в ресторані «Софія»

13.40 – експерсія в римо-католицький костел Різдва Діви Марії;

15.20 – Експерсія Гошівським монастирем;

17.10 – Експерсія Скелями Довбуша;

19.30 – приїзд в Болехів; поселення в готель «Оазис»;

20.00 - вечеря; вільний час.

День 2

9.00 – сніданок;

10.30 – смт. Рожнятів, експерсія в храм Різдва Христового;

13.00 – с. Манява, експерсія в Манявський Хресто-Воздвиженський монастир

та до Блаженного каменя;

14.30 – обід з монахами;

15.15 – Експерсія до Манявського водоспаду;

17.00 – с. Підгір'я, експерсія в храм Різдва Христового;

18.30 – поселення в готель «Діброва»;

19.00 – вечеря; вільний час.

День 3

9.00 – сніданок;

10.00 – смт. Богородчани, екскурсія в Домініканський римо-католицький монастир;

12.00 – с. Погоня, Хресна дорога, екскурсія в Монастир Успіня Матері Божої;

14.15 – м. Тисмениця, обід в ресторані «Роляда»;

15.00 - екскурсія в храм Різдва Пресвятої Богородиці;

16.15 – м. Івано-Франківськ, екскурсія в храм Христа Царя

18.30 – завершення туру.

Таблиця 3.2 - Орієнтована калькуляція туру на 16 осіб в групі

Вид послуг	Ціна на одного, грн	Ціна на групу, грн
Транспорт: приватний автобус Івано-Франківськ – Гошів – Манява – Погоня – Івано-Франківськ	1000	16000
Розміщення + харчування (сніданок):		
1. Готель «Оазис»;	800	12800
2. Готель «Діброва».	1000	16000
Всього	1800	28800
Харчування:		
• Ресторан «Софія»;	300	4800
• Ресторан «Оазис»;	250	4000
• Манявський монастир;	300	4800
• Ресторан «Діброва»;	300	4800
• Ресторан «Роляда»	250	4000
Робота гіда-екскурсовода за два дні	125	2000
Всього	4325	69200

Таким чином, собівартість туру становить 435 грн на 1 особу та 69200 на групу з 16 осіб. Ця ціна є доволі конкурентною відповідно до рівня насиченості туристичної програми.

ВИСНОВОК

Світове співтовариство щораз більше розуміє загальнолюдську цінність релігійних сакральних пам'яток, усвідомлює загальну суспільну відповідальність для збереження спільного надбання, якими є сакральні об'єкти. Це мотивує знайти механізми для збереження та передавання наступним поколінням всієї сукупності автентичних сакральних пам'яток. Одним із засобів збереження пам'яток є розвиток туристичної діяльності, яка потребує атрактивних (збережених, інформованих) об'єктів. Тому дослідження ресурсної бази для розвитку туризму на основі сакральної спадщини залишається актуальною науково-практичною тематикою.

В роботі проведено огляд наукових публікацій з цієї тематики та зроблені висновки, що дані дослідження потребують удосконалення методології з точки зору класифікування ресурсів та турів релігійного туризму. Автором удосконалена класифікація ресурсів релігійного туризму та запропоновано до ресурсів додати природні ресурси релігійного туризму.

Як вид туризму, що має давню історію розвитку, релігійний туризм потребує нових підходів щодо його просування на ринку. Обґрунтовано необхідність застосування нових підходів до просування туристичного продукту релігійного туризму. Особливістю такого просування є залучення релігійних громад та товариств в рекламну діяльність. В час війни та післявоєнний період зростає попит на продукти релігійного туризму.

В роботі проведений ґрунтовний аналіз ресурсів релігійного туризму Івано-Франківської області та зроблено висновки, що наявні ресурси дозволяють розвивати релігійний туризм як пізнавального так і паломницького характеру. В роботі розроблено та класифіковано 4 туристичні маршрути різних видів релігійного туризму в межах Івано-Франківської області. Виконано розрахунки витрат на рекламу у мобільному додатку Viber та соціальній мережі Facebook, які становлять 7220 грн. в місяць, виконано калькуляцію релігійного туру, собівартість дводенного туру становить 4325 грн.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ДЖЕРЕЛА

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. К.: Видавничо поліграфічний центр "Київський університет", 2001. 395 с.
2. Кравців Василь, Гринів Лідія, Копач Микола, Кузик Степан. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: НАН України. ІРД НАН України, 1999. 78 с.
3. Закон України "Про охорону культурної спадщини". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
4. Паньків Н. Є. Тенденції розвитку релігійного туризму в Карпатському регіоні. Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 2, Том 1. С. 77-89. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(1)-10)
5. Лесик О. Принципи реставрації пам'яток архітектури. Традиції та новаторство. Українська академія мистецтва, 2013. Вип. 21. С. 97-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam_2013_21_13
6. Христов Т.Т. Религиозный туризм: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2005. 288 с.
7. Львів туристичний. Собор Святого Юра. URL: <https://lviv.travel/ua/places/attractions/cobor-sviatogo-iura>
8. 7 чудес України. Свято-Успенська Почаївська лавра. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/pochayivska-lavra/>
9. То є Львів. Під час ремонту церкви на Львівщині знайшли давні сакральні предмети кінця XVIII-XIX століть. <https://inlviv.in.ua/lviv/pid-chas-remontu-tserkvy-na-lvivshhyni-znajshly-davni-sakralni-predmety-kintsya-xviii-xix-stolit>
10. Могила засновника брацлавського хасидизму рабина [Нахмана з Брацлава](#). URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68671_mogila-nahmana.htm
11. Мельник А. 25 місць Андрея Шептицького у Львові. URL: <https://photo-lviv.in.ua/25-mists-andreya-sheptytskoho-u-lvovi/>

12. Спадок. Місця сили України. Печерний ансамбль білих хорватів. URL: <https://spadok.org.ua/svyatylyshcha-i-mistsya-syly-ukrayiny/mykolayivski-pechery-avstriyski-shtolni-chy-svyatylyshche>
13. Різи. Прикарпаття: чи вбережемо святині для майбутніх поколінь? URL: https://risu.ua/prikarpatya-chi-vberezhemo-svyatini-dlya-maybutnih-pokolin_n75496
14. Україна інкогніта; Рогатин. Церква Святого Духа. URL: <https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/rogatynskiy-raion/rogatyn/rogatyn-tserkva-svyatogo-dukha>
15. Коломийська районна державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: <https://kolrda.gov.ua/turyzm/mistsya-yaki-varto-vidvidaty/tserkva-rizdva-presvyatoyi-bohorodytsi-s-nyzhniy-verbizh>
16. Карпатський шлях дерев'яної архітектури»: тридцять храмів Прикарпаття увійшли до туристичного маршруту. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/karpatskii-shliakh-derevianoyi-arkhitekturi-tridtsiat-khramiv-prikarpatia-uviihli-do-turistichnogo-marshrutu-2>
17. Собор святого Пантелеймона на Прикарпатті. Історія одного з найдавніших храмів України. URL: <https://suspilne.media/97876-sobor-svatogo-pantelejmona-na-prikarpatti-istoria-odnogo-z-najdrevnisih-hramiv-u-kraini/>
18. Вірменська церква у Івано-Франківську. URL: <https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/ivano-frankivsk/ivano-frankivsk-virmenska-tserkva>
19. Синагога «Темпель», Івано-Франківськ. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/69221_templ-sinagoga-ivano-frankovsk.htm
20. Сакральна спадщина: кількісна оцінка. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/Plaj.docx>
21. Музей мистецтв Прикарпаття. URL: <https://karpaty.rocks/ivano-frankivskyy-oblasn-yy-hudozhniy-muzey>
22. Містичні древні святилища. 13 нерозгаданих культових комплексів, знайдених на території України. URL: <https://spadok.org.ua/svyatylyshcha-i-mistsya-syly-ukrayiny/svyatylyshche-v-yavorovi>

23. Скеля Терношорська Лада. URL:

https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/69919_skala-ternoshorskaya-lada.htm

24. Релігійний туризм стає популярнішим у світі. URL:

http://www.religion.in.ua/news/foreign_news/11415-religijnij.

25. Силантьєва М. В. Духовный смысл православного паломничества в эпоху глобализации. Паломничество и религиозный туризм: многообразие интерпретаций : сб. науч. ст. – Луганск, 2012. С. 150–173.

26. Печерица Е. В. Шарафанова Е. Е. Паломнический туризм: сущностные аспекты. Современные проблемы науки и образования. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=16486>

27. Жаровська О. Паломницькі святині / О. Жаровська. Львів : Свічадо, 2011. 224 с.

28. Патійчук В. О. Класифікація біженців у контексті сучасних міжнародних проблем. Історико-політичні проблеми сучасного світу : зб. наук. ст. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2013. Т. 25–26. С. 213–218.

29. Патійчук В. Класифікація релігійно-паломницьких турів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ II. Рекреаційна географія і географія туризму. 14 (315), 2015. С.36 – 48.

30. Патійчук В. О., Адожина А. В. Ізраїль як світовий релігійно-паломницький центр. Розвиток науки у XXI столітті (м. Харків, 13 черв. 2015 р.) : матеріали III Міжнар. заочної наук.-практ. конф. Ч. 2. Х.: Знання, 2015. С. 61–65.

31. Зеленова Е. В. Модель організації православного паломництва. Туризм: право и экономика. № 1. 2013. С. 7–10.

32. Мельник В. І. Сакральне мистецтво Галичини XV-XIX століть в експозиції Івано-Франківського художнього музею. Путівник-каталог. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. 224 с.

33. Про сакральні скарби Івано-Франківська. Місто. URL: <https://mi100.info/2017/09/10/valerij-tverdohlib-pro-sakralni-skarby-ivano-frankivska/>

34. Дива країни: тури місцями сили. URL: https://dyvakrainy.com/uk/tour_power-uk/

35. Бордун О.Ю. Теоретичні та прикладні засади дослідження релігійних та паломницьких потоків України. Географія та туризм. – 2012. Вип. 23. С.73–81.
36. Беликов И.Л. Организация туризма: Конспект лекцій. Донецк: ДИТБ, 2000. 152 с.
37. Чередниченко А.О. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально-економічної кризи. Вісник економіки транспорту і промисловості № 58, 2017. С. 226 – 232.
38. Іванова Л. О., Вовчанська О. М. Маркетингові дослідження сучасних критеріїв сегментації ринку релігійного туризму. IV Международная научно-практическая конференция «PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION» 25-27 декабря 2019 года Осака, Япония. С.412-421.
39. Байназаров А.М. Бойко О.В., Вишнеvsька О.С., Довгаль Г.В., Євтушенко О.В., Куделко С.М., . Любіцева О.О, Павлова О.Г., Парфіненко А.Ю., Перепелиця А.С. Туристичний імідж регіону: монографія. Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2011. 311 с.
40. Данько Н.І. Брендинг як напрям вдосконалення рекламної стратегії туристичного підприємства національного університету імені В.Н. Каразіна. – №1086. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – Вип. 2. – 133-137 с.2.
41. Линчук В. В., Дудик Р. П., Бугіль С. Я., [Янишин Я. С.](#) Маркетинг. URL: <https://textbook.com.ua/marketing/1473451018>
42. Биржаков М.Б. Паломнический и религиозный туризм. «Туристские Фирмы», справочник / М.Б. Биржаков – СПб: ОЛБИС, 1997р.
43. Жданов Н.С. Паломницький туризм – за і проти. Турист. 2003. №6.
44. Ковальчук А.С. Географія релігій в Україні: Монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 308 с.
45. Релігійні традиції світу. У 2-ух томах. Том 1 / Пер. з англійської. – М.: КРОН-ПРЕСС, 1996. 576 с.
46. Релігійний туризм в Греції. URL: <http://visitgreece.com.ua/review/religious-tourism-greece/>

47. 1000 священних місць планети. URL: <http://www.adcinvent.com/>

48. Центр Разумкова. Опитування. Війна і церква. URL:
<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r>

ДОДАТОК А

30 дерев'яних храмів Прикарпаття «Карпатський шлях дерев'яної архітектури»

- Церква Святого Василя Великого (с. Черче)
- Церква Зішестя Святого Духа (м. Рогатин)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (м. Тисмениця)
- Церква Успіння Пресвятої Богородиці (с. Погоня)
- Церква Воскресіння Христового (с. Липівка)
- Церква Успіння Пресвятої Богородиці (с. Гвізд)
- Манявський скит, Хресто-Воздвиженська церква (с. Манява)
- Церква Благовіщення Пречистої Діви Марії (м. Коломия)
- Церква Вознесіння Господнього (м. Снятин)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с. Нижній Вербіж)
- Церква Преображення Господнього (с. Спас Коломийського району)
- Церква Святого Дмитрія (с-ще Печеніжин)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с. Рожнів)
- Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці (с. Вербовець)
- Церква Воздвиження Чесного Хреста (с. Микитинці)
- Церква Успіння Пресвятої Богородиці (с. Пістинь)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с. Яворів)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с. Криворівня)
- Церква Успіння Пресвятої Богородиці (с-ще Верховина)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с-ще Ворохта)
- Церква Святого Дмитрія (с. Татарів)
- Церква Пресвятої Трійці (с. Микуличин)
- Церква Святого Івана Милостивого (мікрорайон Ямна, м. Яремче)
- Церква Святого Пророка Іллі (мікрорайон Дора, м. Яремче)
- Церква Благовіщення Пресвятої Діви Марії (с. Заріччя)
- Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с-ще Делятин)